

Korelacija predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja

Šverko, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:394688>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PATRICIA ŠVERKO

**KORELACIJA PREDMETNIH KURIKULUMA I GRAĐANSKOG ODGOJA I
OBRAZOVANJA**

Diplomski rad

Pula, rujan 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

PATRICIA ŠVERKO

**KORELACIJA PREDMETNIH KURIKULUMA I GRAĐANSKOG ODGOJA I
OBRAZOVANJA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303065639, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Predmet: Odgoj i obrazovanje za ljudska prava

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Opća pedagogija

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marina Diković

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Patricia Šverko, kandidatkinja za magistricu primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Patricia Šverko dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Korelacija predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	2
1. KURIKULUM	3
1.1. Kurikulum i njegov razvoj	3
1.2. O kurikulumu	3
1.3. Podjela kurikuluma	4
2. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE	7
2.1. Građanski odgoj i obrazovanje u odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske	7
2.2. Svrha i opis međupredmetne teme	11
2.3. Odgojno obrazovni ciljevi	12
2.4. Domene kurikuluma	13
2.5. Učenje i poučavanje međupredmetne teme	15
2.6. Vrednovanje u međupredmetnoj temi	18
2.7. Važnost Građanskog odgoja i obrazovanja	19
3. KORELACIJA PREDMETNIH KURIKULUMA I GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA	21
3.1. Primjeri aktivnosti u nastavi	22
4. ISTRAŽIVANJE	27
4.1. Svrha rada	27
4.2. Cilj istraživanja	27
4.3. Problemi istraživanja	27
4.4. Uzorak ispitanika	27
4.5. Instrument	31
4.6. Postupak	32
4.7. Obrada podataka	32
4.8. Rezultati i interpretacija istraživanja	33
4.8.1. Upoznatost s Građanskim odgojem i obrazovanjem	33
4.8.2. Važnost provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja	37
4.8.3. Načini korelacije nastavnih predmeta s Građanskim odgojem i obrazovanjem	40
5. ZAKLJUČAK	44
LITERATURA	45

Mrežne stranice	46
Popis slika.....	47
Popis tablica.....	47
Popis grafikona	47
SAŽETAK.....	55
SUMMARY.....	56

UVOD

U današnje vrijeme, putem raznovrsnih medija, možemo čuti pojmove kao što su demokratska zajednica, ljudska prava, aktivno građanstvo i politička aktivnost. Ono što povezuje sve ove pojmove je upravo Građanski odgoj i obrazovanje koji se sve više ističe u društvenoj zajednici. Osim u zajednicu uveo se i u odgoj i obrazovanje kao temelj za pripremu i razvoj aktivnih građana. Građanski odgoj i obrazovanje temelji se na kritičkom mišljenju, etičkim načelima i komunikacijskim vještinama te se upravo pomoću njih razvijaju kompetencije za društveno i političko sudjelovanje građana u demokratskoj zajednici. Također, temeljne vrijednosti koje se promiču kroz učenje Građanskog odgoja i obrazovanja su ljudsko dostojanstvo, ravnopravnost, jednakost i sloboda. Iz toga proizlazi i razvoj odgovornog odnosa pojedinca prema osobnom i javnom dobru te spremnost na razvoj i doprinos užoj i široj zajednici. Sve ove kompetencije prakticiraju se i potiču unutar školskog i nastavnog procesa kako bi se kroz njih omogućila provedba demokratskih načela. Kroz to se teži ka poučavanju učenika¹ i razvoju kritičkog mišljenja i pronalasku vlastitog interesa za opće dobro u društvenoj zajednici. Nastavne metode i oblici rada koji se koriste unutar Građanskog odgoja i obrazovanja su suradničko i iskustveno učenje te učenje doživljavanjem. Tako se do novih spoznaja dolazi putem učenja traženjem, analizom i vrednovanjem dobivenih informacija gdje učenici razvijaju vještine potrebne za svakodnevni život.

U ovom diplomskom radu opisat će se uvođenje međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje u hrvatski odgojno-obrazovni sustav. Opisat će se korelacija predmetnih kurikuluma s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje. Također, prikazat će se i interpretirati rezultati istraživanja provedenog među učiteljima razredne nastave i među roditeljima učenika od 1. do 4. razreda osnovne škole. Cilj istraživanja bio je ispitati mišljenje učitelja od 1. do 4. razreda osnovne škole i roditelja učenika o Građanskom odgoju i obrazovanju te korelaciji s predmetnim kurikulumima.

¹ U radu se muški rod upotrebljava kao generički oblik.

1. KURIKULUM

1.1. Kurikulum i njegov razvoj

U kasnoj antici, kurikulum je značio opseg znanja i vještina koje mladež treba usvojiti i njima ovladati. Sedam slobodnih vještina, sadržanih u gramatici, retorici, dijalektici, aritmetici, geometriji, astronomiji i teoriji glazbe, bile su osnova za izvođenje nastavnih predmeta i gradiva na srednjovjekovnim fakultetima. Slični pristup imali su i srednjovjekovni vitezovi. Kod njih je postojalo sedam viteških vještina. Prema nekim istraživanjima, naziv *curriculum* se pojavljuje u pedagogiji na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće i znači redoslijed učenja gradiva po godištima (Previšić, 2005).

1.2. O kurikulumu

Kurikulum je u današnje vrijeme često spominjana riječ, ne samo među prosvjetnim djelatnicima, već i u općekulturnoj javnosti. Prema *Latinsko-hrvatskom rječniku* (2001) značenje riječi *curriculum* je tijek ili slijed. Nastavni kurikulum ili nastavni kurikulum koji je do 1990. godine bio poznat pod nazivom plan i program okvir je nastave koji učitelji i nastavnici koriste za izvođenje nastave u hrvatskim školama. Bez obzira na to što je *Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika* donijelo zaključak da se latinska riječ *curriculum* na hrvatski jezik ne može prevesti kao kurikulum, već kao nastavni suputnik ili naukovna osnova, i dalje se koriste nazivi kurikulum i kurikulum. Kurikulum je usmjereni pristup kretanju do najpovoljnijih rezultata postavljenih u nekom području rada. On sadrži nekoliko osnovnih procesa: planiranje, organizaciju, izvođenje i kontrolu. Također, kurikulum određuje elementarne standarde i slijed kojim se objektivno mogu postići zacrtani ciljevi koji ne sputavaju one koji su u bilo čemu brži ili sporiji.

Primarna tema svake prosvjetne politike, školske prakse, kulture, socijalizacije i pedagogije je nacionalni kurikulum odgoja i obrazovanja. Pedagoški osmišljen nacionalni kurikulum najbolje se vidi u aktualnoj odgojno-obrazovnoj politici određene zemlje te u metodologiji i strukturi izrade. Stoga, možemo reći kako je izrada takvog dokumenta zahtjevan i ozbiljan posao. U taj proces pripada određenje cilja odgoja, određenje zadataka obrazovanja, nastavnih sadržaja i programa, uloge i osposobljenosti učitelja i nastavnika za rad te evaluacije koje bi trebale biti

objektivne. Kurikulum mora uzeti u obzir mnoga i različita društvena, tehnička, filozofska, kulturološka te pedagoška iskustva, znanja i kompetencije. Njega se mora stalno nadopunjavati i treba biti fleksibilan (Previšić, 2005).

Česte su rasprave o tome što zapravo kurikulum znači. Najopsežnije je određenje kurikulumu autora Previšića (2005: 167) da kurikulum ima mnoštvo određenja, a neka od njih su:

- kurikulum je nastavni plan i program
- kurikulum čine ciljevi učenja, sadržaj poučavanja, postupci i nastavni stil rada učitelja
- kurikulum je cjelokupni proces organiziranog obrazovanja, učenja i nastave
- kurikulum je detaljna razrada cilja i zadataka učenja, metoda rada i kontrola učinaka
- kurikulum je određenje cilja, sadržaja, metoda, sredstava, organizacije i kontrole
- kurikulum je svojevrsni obrazovni ciklus koji polazi od društvenih potreba, planiranja njihove organizacije i izvođenja; osposobljavanja nastavnika i mjerenja društvenih učinaka
- kurikulum je precizni sustav planiranog odgoja i obrazovanja
- kurikulum predstavlja didaktičko-metodičku koncepciju učenja, poučavanja, odgoja i obrazovanja u institucijskom kontekstu
- kurikulum je planirana interakcija učenika s nastavnim sadržajima, nastavnikom i medijima u procesu ostvarivanja odgojnih ciljeva
- nastavnim sadržajima, nastavnikom i medijima u procesu ostvarivanja odgojnih ciljeva.

1.3. Podjela kurikulumu

Postoje dva dominantna koncepta koja su se do sada pojavljivala s nekoliko podvarijanti, a to su humanistički kurikulum orijentiran na razvoj i funkcionalistički kurikulum orijentiran na produkt. Humanistički kurikulum naginje pedagoški otvorenom pristupu i usmjeren je na učenika. Upozorava se na to da bi današnja škola sve više trebala biti odgojno-socijalna zajednica u kojoj je učenicima važno

pružiti mogućnost da uče na neki novi način koji podrazumijeva aktivan, partnerski odnos i kreativno ozračje. U takvim školama se ide u susret učenicovim individualnim mogućnostima kako bi stvorili osobu kao individualno i socijalno biće koje je svjesno svoga osobnog potencijala. Funkcionalistički kurikulum je više orijentiran na praksu i osposobljavanje tako da su mu od postavljanja cilja do vrednovanja učenika strukturirane i njegove glavne komponente (Previšić, 2005).

Tri vrste i kategorije kurikulumskih struktura su: zatvoreni, otvoreni i mješoviti tip kurikuluma. Zatvoreni kurikulum pripada tradicionalnom shvaćanju nastavnog plana i programa i korekciji odgoja i obrazovanja na jasne zadaće koje treba postići tijekom školovanja. Detaljnu razradu programskih sadržaja prate propisani tijekom nastave te korištenje nastavnih sredstava i kataloga znanja, a unutarnje vrednovanje se odnosi na testove i zadatke objektivnoga tipa. Ovakva kategorija kurikulumskih struktura ne dopušta slobodu ni učitelju ni učeniku te ograničava njihovu kreativnost (Previšić, 2005).

Zatvoreni kurikulum je pedagoški isplaniran i programiran te vremenski fiksiran, pa se tijekom izvođenja nastave ne pronalazi vrijeme za kreativno stvaranje i spontane situacije koje su se pokazale kao dobre za razvoj učenikovih sposobnosti i samopouzdanja. On sputava kreativnost i razvoj mašte kod učenika koji su vrlo bitni za djetetov razvoj u osnovnoškolskoj dobi (Previšić, 2005). Rezultat ovakvog kurikuluma su operacionalizirani ciljevi učenja koji se mogu jasno opisati. Kako bi se ostvarili ti ciljevi postoje točno određeni koraci za svaki stupanj cilja. Uspjehom se smatra jedino ostvarenje ciljeva dok se samoinicijative učenika i učitelja smatraju ometanjem i usporavanjem odgojno-obrazovnog procesa. Učitelji su pasivni zato što su oni ti koji izvode kurikulum, a nisu sudjelovali u njegovoj izradi (Bognar, 2007).

Otvoreni kurikulum, kao što i sama riječ kaže, otvoren je i fleksibilan za odabir sadržaja i načina rada. U njemu prednost imaju okvirne upute pomoću kojih se stvara i realizira izvedbeni plan i program. On prihvaća i potiče inicijativu učitelja i učenika te ohrabruje spontane događaje i kreativnost u nastavi. Otvoreni kurikulum naglašava njegovu socijalno-komunikacijsku komponentu u kontekstu odnosa koji prevladavaju u školi, utjecaja neformalnih čimbenika, međusobnog odnosa učenika-učitelja-roditelja, a osobito načina na koji se poučava u nastavi (Previšić, 2005). Sudjelovanjem konkretnih pojedinaca ostvaruje se proces učenja koji nije od početka

utvrđen. Ciljevi u ovome tipu kurikuluma nisu nešto nepromjenjivo već su orijentacija koja usmjerava učitelje na perspektivu procesa učenja. Planirani koraci u učenju ne moraju uvijek biti konačni, već ih možemo mijenjati po potrebi. Važna je međusobna komunikacija između učitelja i učenika kako bi objektivni zahtjevi bili dovedeni u odnos sa subjektom i njegovim iskustvom. Rezultati postignuća ne moraju nužno biti jedino mjerilo, već nam oni služe i za proširenje iskustva (Bognar, 2007).

U mješovitom tipu kurikuluma možemo pronaći više povezanih činitelja, posebice one koje se odvijaju u tijeku nastavnog procesa. Kako bi se u potpunosti realizirao, potrebno je na kreativan način potaknuti i aktivirati učenike, a pritom učitelj ima maksimalnu slobodu pri odabiru nastavnih metoda i oblika rada. Prilikom stvaranja tih metoda učitelj se koristi nastavnim planom i program kako bi si olakšao planiranje i programiranje nastavnog procesa (Previšić, 2005).

2. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

2.1. Građanski odgoj i obrazovanje u odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske

Dolaskom demokracije stanovništvu je data mogućnost za odlučivanjem o pravilima, razvoju i usmjerenosti države. Razvojem demokracije razvila se i potreba za edukacijom o demokraciji. Državu čine ljudi odnosno građani. Upravo zato je važno da ti građani budu aktivno uključeni u rad zajednice. Počeci građanskog odgoja i obrazovanja sežu još u davnu povijest jer su o njoj govorili Aristotel, Dewey, Jefferson i drugi autori, a on se znatno mijenjao pojavom demokratskih država. Međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje možemo pronaći i pod sinonimima poput političkog obrazovanja, obrazovanje za demokratsko građanstvo, građansko obrazovanje, obrazovanje za demokraciju i slično. Temeljni pojam koji vežemo uz ovu međupredmetnu temu je pojam građanstva, koji se od 18. do 20. stoljeća razvijao kroz civilna, politička i socijalna prava (Šalaj, 2015).

Kako bi se ostvarili ciljevi zadani Građanskim odgojem i obrazovanjem, važno se osvrnuti na svakog pojedinca te mu usaditi osjećaj aktivnog građanina. Samim time se kod pojedinca miče osjećaj dužnosti prema državi i njenoj vlasti, te se razvija osjećaj za pravo i slobodu. Takav aktivni građanin koji djeluje u skladu s vlastitim uvjerenjima i kritički promišlja o djelovanju vlasti poželjan je u svakoj zajednici (Spajić-Vrkaš i Horvat, 2016).

Godine 1990. provedeni su prvi demokratski višestranački izbori u Republici Hrvatskoj, a 1991. godine je Hrvatska postala samostalna i nezavisna država. Samim time je dospjela u krug zemalja koje su uređene na vrijednostima i načelima. Svakom narednom godinom i razvojem demokracije, hrvatski građani dobivaju pravo na sve veći razvoj političkog, vjerskog i rodnog načina života u društvu.

U Hrvatskoj se programi obrazovanja za demokratsko građanstvo i njima srodni programi pojavljuju od početka 90-ih godina kao dio neformalnih obrazovnih nastojanja koja pokreću organizacije civilnog društva, ali i neke visokoškolske institucije (Batarelo i sur., 2010). Godine 1999. , donošenjem *Nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo*, započeli su prvi

pokušaji sustavnog uvođenja Građanskog odgoja i obrazovanja u Republiku Hrvatsku. Škole koje su bile zainteresirane, započele su provoditi *Projekt građanin* kojem je bio cilj poticati učenike da ostvare pozitivne promjene u svojim zajednicama. Taj projekt je bio model provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja kojeg je iz američkog Centra za građansko obrazovanje 1999. godine preuzela Agencija za odgoj i obrazovanje. *Projekt građanin* provodio se kao projektna aktivnost u školama, a provodile su ga samo one škole u kojima su učitelji bili zainteresirani za ovu temu (Pažur, 2017).

U razdoblju od 2002.do 2011. godine donesena su samo tri strateška dokumenta koja spominju građanski odgoj i obrazovanje, a to su: *Nacionalni program za Rome, Nacionalna strategija za razvoj civilnog društva od 2006. do 2011. godine* te *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine*. Ovi nabrojani dokumenti ne govore o načinu uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovni sustav, nego ostaju na iskazu važnosti navedenih sadržaja. U *Nacionalnom programu za Rome* iz 2002. godine, građanski odgoj i obrazovanje se prepoznaje kao mehanizam ojačavanja prava manjina u školskom sustavu i napominje se da je potrebno uvesti odgoj i obrazovanje za ljudska prava u svim odgojno obrazovnim institucijama. U *Nacionalnoj strategiji stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2006. do 2011. godine* naglašava se potreba razvoja i provedbe građanskog odgoja i obrazovanja na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava. Dokument *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava od 2008. do 2011. godine* je naveo uvođenje obrazovanja za ljudska prava u sve oblike odgoja i obrazovanja kao jedan od svojih ciljeva (Pažur, 2017).

Kroz međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje u hrvatskom se školstvu stvaraju aktivni i odgovorni građani. Zbog važnosti Građanski se odgoj i obrazovanje u pojedinim zemljama uvodi kao poseban predmet ili, kao što je to slučaj u Hrvatskoj, obavezan sadržaj u sklopu drugih predmeta.

Građanski odgoj i obrazovanje nije nešto novo u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu. Gledajući iz perspektive današnjeg odgoja i obrazovanja, Građanski se odgoj i obrazovanje u hrvatski odgojno-obrazovni sustav uveo prije više od dvadeset godina. Točnije, Vlada Republike Hrvatske je 1999. godine uvela program *Odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo* u obrazovni sustav i time

dala zeleno svjetlo za provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama. Uvođenjem tog programa, ljudska prava, demokracija i građanstvo, ističu se kao važni pojmovi kroz sve dokumente. Nadalje, od 2006. godine Građanski odgoj i obrazovanje je uveden u hrvatski osnovnoškolski sustav kao integrativni odgojno-obrazovni sadržaj (Nastavni plan i program za osnovne škole, 2006²), dok je 2011. godine *Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*³ uveden kao međupredmetna tema koja se provodi tijekom osnovne i srednje škole, a u kojoj mjeri će biti uključena u nastavu i školski kurikulum odlučuju škola i učitelji (Diković, 2013).

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje – NOK (2011) je prvi strateški dokument koji pripada području obrazovne politike, a uvrstio je građansku kompetenciju kao jednu od osam prije navedenih temeljnih kompetencija. S procesom donošenja NOK-a, Vlada Republike Hrvatske donijela je *Odluku o osnivanju i zadaćama Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo*. Ovom odlukom promiče se Građanski odgoj i obrazovanje na svim razinama i u svim oblicima (Pažur, 2017).

Od 2010. do 2014. godine razvijali su se stručno-pedagoški uvjeti za provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja. Unutar ove četiri godine po prvi puta je spomenuta građanska kompetencija kao jedna od osam temeljnih kompetencija koje se trebaju razviti kod učenika⁴. Nacrt kurikulumu GOO-a predstavljen je članovima Nacionalnog odbora za odgoj i obrazovanje za ljudska prava i demokratsko građanstvo u lipnju 2011. godine. Tada je predan na pregled i mišljenje učiteljima i nastavnicima, predstavnicima civilnog sektora, sveučilišnim nastavnicima i nadležnim predstavnicima vlasti. Tijekom ovih godina doneslo se nekoliko strategijskih dokumenata koji nisu više samo dali podršku uvođenju Građanskog odgoja i obrazovanja, već su predvidjeli njegovo uvođenje kao posebnog predmeta u nekim razredima osnovne i srednje škole te kao međupredmetnu temu kroz cijelo školovanje (Pažur, 2017).

² Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2006_09_102_2319.html (1.09.2021.)

³ Dostupno na: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (1.09.2021.)

⁴ Više na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5464-2018-ADD-1/hr/pdf> (1.09.2021.)

Nacionalnom strategijom stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva od 2012. do 2016. godine, civilno društvo je nastojalo uvesti i sustavno provoditi Građanski odgoj i obrazovanje na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava. *Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine* teži uvođenju Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovne i srednje škole te uključivanju ovih tema u visoko obrazovanje i istraživačku djelatnost. Ministarstvo socijalne politike i mladih prepoznalo je važnost uvođenja Građanskog odgoja i obrazovanja za kvalitetu života mladih što se vidi u *Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine* (Pažur, 2017). Također, 2015. i 2016. godini dogodio se napredak u području razvoja Građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj za koji je zaslužan Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (Pažur, 2017). Tih se godina pokrenula Cjelovita kurikularna reforma te se izradio prijedlog kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja na temelju kojega je nastao danas važeći.

Godine 2019. objavljuje se *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* u kojem se Građanski odgoj i obrazovanje pojavljuje kao međupredmetna tema koja se provodi u osnovnim i srednjim školama. Predviđena satnica Građanskog odgoja i obrazovanja u školstvu definira se po modelu provođenja, a učeničke građanske kompetencije, znanja, razumijevanja, vještine, sposobnosti i stavovi vrednuju se pomoću zadanih ishoda, odnosno prema obrazovnim postignućima.

Istraživanje koje je prije desetak godina provedeno u organizaciji Centra za ljudska prava, pod nazivom *Demokracija i ljudska prava u osnovnim školama: teorija i praksa*, pokazalo je kroničan nedostatak građanskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Autori su proveli analizu sadržaja tri ključna strategijsko-razvojna dokumenta koji pripadaju području obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a to su: *Nacionalni program promicanja i zaštite ljudskih prava 2008.-2011.*; *Hrvatski nacionalni obrazovni standard, 2006.* te *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obvezno obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi* (prijedlog dokumenta, 2008.) (Batarelo i sur., 2010). Također, prema rezultatima istraživanja Batarelo i suradnika (2010) možemo zaključiti da su u hrvatskim osnovnim školama nedostajali sadržaji vezani za Građanski odgoj i obrazovanje.

U hrvatskim osnovnim školama Građanski odgoj i obrazovanje ne postoji kao zaseban predmet, već je prisutan u obliku međupredmetne teme koja se provlači kroz sve predmete. U kojoj će mjeri Građanski odgoj i obrazovanje biti prisutan u nastavi ne ovisi o učiteljima, ali o njima ovisi kvaliteta izvođenja nastave. Za kvalitetno provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja među učiteljima je potrebno više samoobrazovanja ili neformalnog obrazovanja (Kovačić i Horvat, 2016).

Suvremena teorija odgoja shvaća Građanski odgoj i obrazovanje kao predmet različitih kontroverzi. Potvrđeno je da se događa konzervativna revolucija i da mladi sve više iskazuju diskriminatorne i ekstremističke stavove. Ne toleriraju osobe drugačije seksualne orijentacije, vjere, nacije i ne toleriraju manjine. Zadaća Građanskog odgoja i obrazovanja je da spriječi ovakav stav mladih i da ih potakne na toleranciju i različitosti. Suvremene demokracije trebaju radne, obaviještene i odgovorne građane, odnosno državljane. Upravo u tome nam pomaže međupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje (Rukavina-Kovačević, 2013).

2.2. Svrha i opis međupredmetne teme

Prema *Kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*⁵, Građanski odgoj i obrazovanje je međupredmetna tema čija je svrha osposobiti i osnažiti učenike da aktivno i učinkovito obavljaju građansku ulogu. Cilj je od učenika napraviti odgovorne članove razredne, školske, lokalne, nacionalne, europske i globalne zajednice. Građanski odgoj i obrazovanje omogućava učenicima lakše snalaženje u pluralističkom društvu u kojem žive. Osim toga, podiže kod učenika pouzdanje u vlastite snage i pronalaženje vlastitih odgovora te rješenja za aktualne društvene probleme i izazove. Kako bi se osposobili za uspješno sudjelovanje u životu demokratske zajednice, učenici trebaju steći građansku kompetenciju, a to uključuje građansko znanje, vještine i stavove. Građanski odgoj i obrazovanje je ponajviše usmjeren na vještine koje su kritičko mišljenje na etičkim načelima i komunikacijske vještine potrebne za društveno sudjelovanje. Temeljne vrijednosti koje se promiču učenjem i poučavanjem Građanskog odgoja i obrazovanja su odgovornost, ljudsko dostojanstvo, sloboda,

⁵ Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (25.08.2021.)

ravnopravnost i solidarnost, a posebna važnost pridaje se razvoju odgovornoga odnosa prema javnim dobrima.

Kako bi učenici u potpunosti razvili građanske kompetencije, osim što ih se upoznaje s ljudskim pravima, političkim konceptima i procesima, potrebno im je omogućiti i demokratska načela unutar zajednica kojima pripadaju. Bitan čimbenik za stvaranje aktivnog građanina je poznavanje funkcioniranja sustava politike, institucija, zakona, javnih i političkih procesa. Načela prema kojima se učenici obrazuju su demokracija škole i demokratsko školsko ozračje. U kojoj mjeri će učenici u poučavanju Građanskog odgoja i obrazovanja pronaći svoj vlastiti interes i mogućnost samoostvarenja ovisi o njima samima, ali veliku ulogu u tome imaju i učitelji kojima treba biti u cilju da na što bolji način pouče učenike. Učitelji moraju biti zainteresirani za ovu međupredmetnu temu kako bi mogli na učenike prenijeti znanje, vještine i stavove.

Građanski odgoj i obrazovanje je poseban po učenju izvan škole i korištenju metoda suradničkoga i iskustvenoga učenja. Kod ove međupredmetne teme, u središtu se nalazi učenje traženjem, analizom i vrednovanjem informacija. Time se stvara okruženje u kojem nisu nametnute vrijednosti, već proizlaze iz učenja i životnog iskustva učenika. Suradničko učenje doprinosi razvijanju vještina potrebnih za suradnju u svim elementima života. Vrlo je važno odgajati učenike za građanstvo jer to znači pridavati jednaku važnost znanju, vrijednostima i stavovima kao i sposobnostima djelovanja u demokratskome društvu. Za učenike s teškoćama i darovite učenike, učitelji i nastavnici planiraju kurikulum usmjeren na učenika jer oni zahtijevaju individualizirane postupke, ciljeve učenja, razinu usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda, opseg i dubinu sadržaja učenja, aktivnosti poučavanja kojima se ostvaruju ciljevi te načine vrednovanja i ocjenjivanja ostvarenih postignuća (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019).

2.3. Odgojno obrazovni ciljevi

Prema *Kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (2019) postoje četiri cilja učenja i poučavanja. Prvi cilj je razvijati građansku kompetenciju koja učenicima, kao aktivnim članovima društvene

zajednice na svim razinama, omogućuje učinkovito obavljanje građanske uloge. Drugi cilj je usvojiti znanja o ljudskim pravima, političkim konceptima, procesima i političkim sustavima te obilježjima demokratske zajednice i načinima sudjelovanja u njezinom političkom i društvenom životu. Treći cilj je promicati vrijednosti ljudskih prava (ljudsko dostojanstvo, slobodu, solidarnost i ravnopravnost), demokratska načela u zajednici, razvijati kritičko mišljenje i vještine argumentiranja te komunikacijske vještine potrebne za društveno i političko sudjelovanje u procesu oblikovanja aktivnoga građanstva. Četvrti cilj je razvijati Ustavom propisane temeljne vrijednosti u demokratskom školskom ozračju i široj demokratskoj zajednici. Neke od tih temeljnih vrijednosti su: sloboda, jednakost, poštivanje prava čovjeka, etičnost, moral, socijalna pravda, obiteljske vrijednosti i vrijednost braka, nacionalna ravnopravnost, ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, vladavina prava, nepovredivost vlasništva i doma, očuvanje prirode, očuvanje čovjekova okoliša i demokratski višestranački sustav.

Cilj međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje je da učenici steknu znanje i razviju svijest o važnosti demokratskih načela, da razviju pozitivan stav i zanimanje za sudjelovanje u životu škole i zajednice u kojoj žive, da razviju zanimanje za učinkovito sudjelovanje u društvenome životu kao odrasli građani i da razviju svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019).

2.4. Domene kurikuluma

Postoje tri domene Građanskoga odgoja i obrazovanja, a to su: *Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica*. Da bi se ostvarili ciljevi koje želimo postići učenjem i poučavanjem ove međupredmetne teme, potrebni su nam sadržaji svih triju domena. Poučavanjem Građanskoga odgoja i obrazovanja stječu se znanja i vještine te se oblikuju stavovi koji su važni za cjeloživotno učenje građana. Na koji će način i u kojoj mjeri učenici biti uključeni u građanski odgoj, ovisi o okružju u kojem žive i o zainteresiranosti učitelja koji ih poučavaju o tome. Osim učitelja, i roditelji su ti koji mogu utjecati na motiviranost učenika za uključivanje u život zajednice. Svaki bi učitelj trebao prilagoditi sadržaj iz domene ovisno o tome u kojem se okružju nalazi.

Domena *Ljudska prava* podrazumijeva razvijanje i oblikovanje stavova, stjecanje znanja i vještina u sklopu upoznavanja i prakticiranja dječjih i ljudskih prava. Kroz ovu domenu učenici upoznaju načine na koje mogu ostvariti svoja prava slušajući konkretne primjere iz svakodnevnoga života. Svakom ljudskom biću važna je sloboda i dostojanstvo, a promicanje i zaštita ljudskih prava su preduvjeti za razvoj svake osobe. Većinom mladi ljudi sudjeluju u aktivnostima koje podrazumijevaju zaštitu ljudskih prava jer znaju da je to od velike važnosti za osobni razvoj i razvoj društva. Upravo su oni nositelji demokratskih promjena i promicatelji demokratskih vrijednosti. Učitelji svojim metodama poučavanja stvaraju aktivne građane, zato je bitno da potiču učenike na aktivno sudjelovanje u svim nastavnim procesima. Nije dovoljno samo poznavati ljudska prava, već ih trebaju razumjeti i primijeniti mehanizme za zaštitu ljudskih prava te, prije svega, prepoznati slučajeve kršenja prava i diskriminacije. Dužnost učitelja, roditelja, ravnatelja i ostalih odraslih osoba je zagovarati djetetove interese i voditi računa o tome da se poštuje svako pravo djeteta. Svaki učenik, neovisno o fizičkim, intelektualnim, emocionalnim, socijalnim i jezičnim sposobnostima treba doživjeti sustav odgoja i obrazovanja kao priliku za razvoj sebe kao osobe te usvajanje znanja, vještina, stavova i vrijednosti.

Domena *Demokracija* obuhvaća uključivanje učenika u procese stvaranja pravila koja trebaju poštivati i time doprinijeti jednakosti i uvažavanju različitosti u zajednici i društvu. Učenje o demokraciji sadrži znanja, vještine i stavove o demokratskoj vlasti te kritičko razmišljanje o mehanizmima zaštite i nepoštovanju demokracije. Na formiranje aktivnog građanina utječu i politički procesi te se učenici izborima za predsjednika razreda pripremaju za odlučivanje u zajednici. Učenike treba poticati i ukazati im na to da različitim oblicima sudjelovanja u političkome životu preuzimaju odgovornost za zajedničko dobro. Ovom domenom stječu kompetencije za razumijevanje pravno uređenih sustava i za samostalno odlučivanje te upoznaju na koje sve načine mogu sudjelovati u političkim odlukama u zajednici kojoj pripadaju. Važno je da uključimo učenike u proces demokracije jer se kroz praksu najlakše uči. Možemo im zadati da sami napišu razredna pravila i posljedice kršenja tih pravila te da predlože teme o kojima bi Vijeće učenika moglo raspravljati. Cilj demokratskog građanstva je razvoj domoljublja, međusobno razumijevanje, solidarnost i društvena povezanost.

Sadržaji domene *Društvena zajednica* usmjeravaju učenika na aktivno djelovanje u zajednici. Sudjelovanjem u društvenoj zajednici učenik stječe znanja, razvija vještine i oblikuje stavove o važnosti sudjelovanja svih građana u doprinosu zajedničkom dobru. Kako bi se pripremili za uspješno djelovanje, uočavanje problema, istraživanje i predlaganje rješenja, trebaju izvježbati komunikacijske procese i vještine pregovaranja. Sudjelovanjem u radu zajednice promiče se zajedništvo i zajednički interesi koji su u početku usmjereni na interese razreda, škole ili lokalne zajednice, a kasnije prelaze u građansku inicijativu u kojoj se kao građani zalažu za dobrobit društva. Unutar domene Društvena zajednica razvijaju se komunikacijske i socijalne vještine važne za razvoj školske kulture. Sudjelovanjem u raznoraznim akcijama institucionalnih oblika udruživanja građana u zajednici, volontiranjem i solidarnim djelovanjem učenicima se pruža mogućnost društvene participacije i samim time to postaje obrazac ponašanja za opće dobro. Važno je da učitelji potiču učenike na suradnju kako bi se razvila razredna zajednica. Učenici bi se trebali uključivati u zajedničke aktivnosti razrednog odjela, u pomaganje ostalim učenicima kojima je pomoć potrebna i u razne humanitarne akcije. Također, treba ih uključiti u davanje prijedloga nenasilnog ponašanja i razgovarati o posljedicama nasilnog ponašanja. Od učenika moramo stvoriti osobu koja se zalaže za solidarno ponašanje, iskazuje privrženost razrednoj zajednici i pomaže ostalima kojima je pomoć potrebna (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019).

2.5. Učenje i poučavanje međupredmetne teme

U školskoj praksi primjenjuju se različite metode učenja i poučavanja pomoću kojih učenici usvajaju znanja, vještine, vrijednosti i oblikuju stavove. Metodama učenja i poučavanja se, u okviru međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje, potiče učenike na aktivno sudjelovanje u nastavi. Od učenika se očekuje da budu aktivni i da potiču ostale na sudjelovanje u zajednici. Kako bi osigurali visoku aktivnost učenika, treba koristiti pristupe i metode učenja koji najviše utječu na zainteresiranost učenika za nastavni proces. U tome su se najbolje pokazali istraživački pristup, problemsko učenje, praktičan rad, iskustveno učenje temeljeno na praktičnom radu i učenje doživljajima. Učitelji trebaju povremeno pustiti učenike da samostalno uče i da sami rješavaju društvene probleme kako bi znali na kojoj su razini, a tim načinom

većina učenika stječe samopouzdanje u svoje znanje i vještine. Kada se učenik nalazi u središtu nastavnog procesa, postaje aktivniji u zajednici.

U međupredmetnoj temi Građanski odgoj i obrazovanje potiču se metode i događaji temeljeni na iskustvu. Učenici najbolje uče kroz igru uloga, stvarne susrete s ljudima i simulaciju situacije jer im je taj način zabavan i zanimljiv. Čitanjem, analizom i interpretacijom informacija učenici sudjeluju u društvenom životu zajednice i doprinose osobnom razvoju i razvoju zajednice.

Jedan od temelja Građanskog odgoja i obrazovanja je socijalna interakcija učenika. Ona se postiže integriranim poučavanjem i interdisciplinarnošću nastavnih sadržaja iz područja Građanskog odgoja i obrazovanja sa sadržajima iz drugih nastavnih predmeta te projektom nastavom. Da bi učenici usvojili vrijednosti kao što su tolerancija i poštivanje različitosti učitelji trebaju koristiti suradničko učenje i individualizirani pristup. Na taj način učenici uočavaju da život u zajednici uključuje odgovornost pojedinca te razvijanje argumentiranog stava kako bi se stvorila zajednica koja uči i napreduje.

Učitelj je od velike važnosti u razvoju učenikovih kompetencija i dostizanju visokih razina postignuća. Neke od učiteljevih uloga su promicanje zaštite ljudskih prava i građanske pismenosti kojom bi učenici trebali postati aktivni pokretači promjena u demokratskoj zajednici. Kompetentan učitelj poštuje i cijeni drugačija mišljenja te ih vidi kao polaznu točku za pronalaženje zajedničkog rješenja. Osim toga, koristi se individualiziranim pristupom i stvara ugodno ozračje u razrednoj zajednici, potičući solidarnost, povjerenje i ravnopravnost. Sagledava probleme iz perspektive učenika kako bi im se približio, prihvaća razlike i uči ih o pozitivnim stranama raznolikosti te pokazuje empatiju prema potrebama i interesima učenika. Učitelji trebaju biti objektivni, odnosno trebaju se jednako ponašati prema svim učenicima, ne smiju imati miljenike. Još jedna osobina kompetentnog učitelja je priznavanje pogrešaka pred svojim učenicima ili drugim učiteljima i mogućnost razgovora o kontroverznim temama. Učitelj je za učenike u osnovnoj školi uzor demokratskog građanina, a da bi to i ostao, mora se kontinuirano stručno usavršavati jer je područje Građanskog odgoja i obrazovanja dinamično područje koje zahtijeva cjeloživotno obrazovanje.

U ostvarivanju ciljeva ove međupredmetne teme koriste se razni materijali i izvori, odnosno nastavna sredstva poput udžbenika, priručnika, enciklopedija, znanstvenih djela i slično. Poželjno je i korištenje materijala u elektroničkom obliku. Učenici se također koriste nacionalnim i međunarodnim dokumentima poput deklaracija, konvencija, zakona i pravilnika, i pomoću njih ostvaruju određeni cilj. Bitno je služiti se novinskim člancima, istraživačkim studijama i ostalim izvorima informacija kako bi se nastava aktualizirala, a učenici bili u toku s događajima iz svakodnevnog života u užoj ili široj zajednici.

Još jedan način zanimljivog poučavanja učenika je iskustveno učenje, odnosno posjet različitim institucijama i organizacijama. Da bi takav posjet bio uspješan, učitelj mora dobro osmisliti i isplanirati aktivnosti te ih prilagoditi učenikovo dobi, iskustvu i znanju. Ukoliko učenici nisu dovoljno intelektualno i emocionalno zreli, takve posjete neće doživjeti na način na koji bi trebali i neće imati koristi od njih. Isto tako, bitno je učenike pripremiti na pravila institucije prije posjeta kako ne bi bilo nikakvih neugodnosti. Važno je osposobiti učenike i vježbati s njima za javni nastup jer je strah od javnog nastupa česta pojava kod ljudi.

U učenju i poučavanju Građanskog odgoja i obrazovanja podjednaka je zastupljenost sadržaja svih domena koje su raspoređene u odgojno-obrazovne cikluse. Samo ostvarena očekivanja jednog ciklusa omogućuju kvalitetan prijelaz u drugi ciklus. Vremenski okviri za učenje i poučavanje nisu određeni razredima, nego ciklusima. Pa tako prvom ciklusu pripadaju 1. i 2. razred osnovne škole, drugom ciklusu pripadaju 3., 4. i 5. razred osnovne škole, trećem ciklusu 6., 7. i 8. razred osnovne škole, četvrtom ciklusu 1. i 2. razred četverogodišnjih i 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa te petom ciklusu 3. i 4. razred četverogodišnjih i 2. i 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa. Prvi i drugi obrazovni ciklus su usmjereni na razvijanje pripadnosti razrednoj i školskoj demokratskoj zajednici i na upoznavanje dječjih i ljudskih prava te djelovanje u skladu s njima. Prva dva ciklusa su temelj učenja o demokratskom društvu i priprema za preostale cikluse. Treći, četvrti i peti ciklus usmjereni su na aktivnu primjenu stečenih znanja, vještina i stavova te na promicanje ljudskih prava i odgovorno ponašanje u društvenoj zajednici.

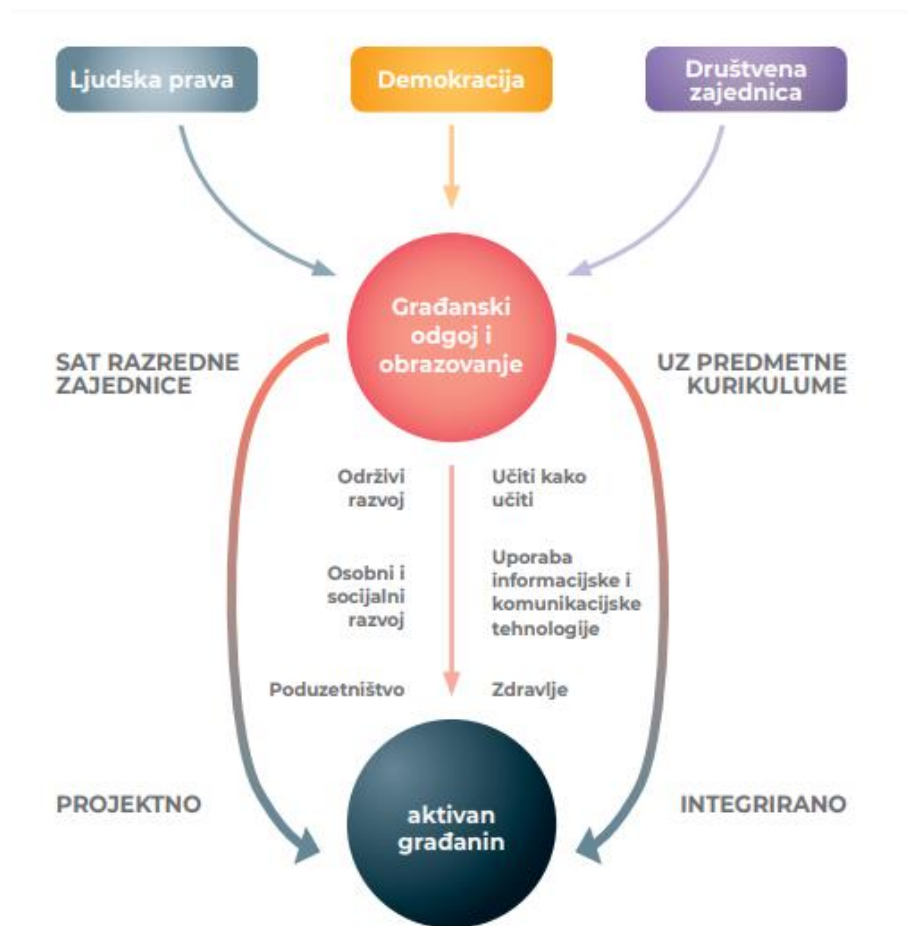
Udruživanje učenika u skupine ima broje prednosti. Razvijaju se pozitivni suradnički odnosi, razvija se odgovornost za vlastiti uspjeh i uspjeh drugoga i stvara se

demokratsko ozračje prihvaćanja, solidarnosti i tolerancije. Da bi se realizirala međupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje, poželjno je sastaviti skupine od učenika različitih predznanja i sposobnosti. Takve skupine pružaju mogućnost napretka za svakog pojedinca. Što se tiče zadataka, svaka skupina može imati različite zadatke ili mogu svi imati iste, to ovisi o učitelju. Unutar skupine učenici mogu podijeliti uloge za rad ili mogu svi zajedno raditi na istom zadatku. Rad u skupini pomaže učenicima da se nauče na timski rad, međusobno uvažavanje, uvažavanje tuđih mišljenja i da sve prokomentiraju s drugima u skupini kako bi ostvarili zajednički cilj (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019).

2.6. Vrednovanje u međupredmetnoj temi

U međupredmetnoj temi Građanski odgoj i obrazovanje vrednovanje je razvojni proces koji služi unapređivanju učenja i poučavanja te predstavlja oblik suradnje između učitelja i učenika. Da bi učenik dobio povratnu informaciju o svome napredovanju, učitelj mora pratiti ostvarivanje odgojno-obrazovnih očekivanja u domenama. Povratna informacija je važna učitelju. Ona mu pomaže da formira cilj odgojno-obrazovnog procesa i da usmjeri nastavne aktivnosti radi poticanja uspješnosti svakoga učenika. Specifični načini provjere vještina u Građanskome odgoju i obrazovanju su: istraživanje, volontiranje, simulacije, realizacija projekata, podizanje kvalitete života i provođenje akcija i aktivnosti za dobrobit zajednice. Učenici trebaju biti aktivno uključeni u proces vrednovanja. Učitelji ih moraju osposobiti za samoprocjenu i postavljanje individualnih ciljeva učenja. Važno je da im učitelj zada da ocijene sami sebe kako bi shvatili proces vrednovanja. Da bi učenik bio uspješan treba ostvariti zadana odgojno-obrazovna očekivanja.

Kompetencije učenika možemo provjeriti praćenjem vještina i stavova u svakodnevnim situacijama, praćenjem razine uključenosti u aktivnosti, provjeravanjem povezanosti s nastavnim predmetima i primjene stečenih znanja te kroz istraživanje, simulacije, realizacije projekata, volontiranje, provođenje humanitarnih akcija i slično. Kontinuirano praćenje napredovanja učenika temelji se na uvažavanju individualnih razlika i na poticanju samostalnosti i aktivnosti u radu (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019).

Slika 1. Shematski prikaz Međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje (prema *Kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*, 2019)

Prema Slici 1. možemo zaključiti da su pojmovi ljudska prava, demokracija i društvena zajednica osnova koja gradi i promiče Građanski odgoj i obrazovanje kroz školstvo. Njihovim utjecajem kroz predmetna područja i satove razrednih odjela nastojimo potaknuti učenike na kritičko promišljanje i od njih stvoriti aktivne građane koji će svojim radom doprinijeti zajednici u kojoj žive, a i izvan nje. Građanski odgoj i obrazovanje međupredmetna je tema koja korelira s ostalim međupredmetnim temama: Održivi razvoj, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo, Učiti kako učiti, Uporaba komunikacijsko informacijske tehnologije i Zdravlje. Povezivanjem svih međupredmetnih tema i njihovim zajedničkim apliciranjem kroz nastavu ostvaruju se zadani ishodi i zadaće.

2.7. Važnost Građanskog odgoja i obrazovanja

Vrlo bitna stavka koja oblikuje građane jesu odgoj i obrazovanje. Demokratsko i liberalno društvo traži od građana obrazovanje (usvajanje znanja, vještina i navika)

jer je ono sredstvo očuvanja stabilnosti društvenog uređenja (Šalaj, 2015). Ciljana skupina za Građanski odgoj i obrazovanje su mladi. Njima se njime pruža znanje, razumijevanje i „alat“ za sudjelovanje u društvu. S obzirom na to da je glavni cilj Građanskog odgoja i obrazovanja pripremiti pojedinca da postane informiran, odgovoran i socijalno osviješten građanin koji je sposoban doprinosti razvoju demokratskog društva, to važno područje treba biti utemeljeno na participaciji i na međusobnoj suradnji i dijalogu (Spajić-Vrkaš i sur., 2014).

Školu doživljavamo glavnim akterom u provođenju Građanskog odgoja i obrazovanja jer se obavezno (formalno) obrazovanje odvija upravo u školama pa zato škole imaju veliku ulogu u oblikovanju mladih ljudi. Upravo zato škola predstavlja političku, društvenu i pedagošku ulogu za stvaranje budućih aktivnih građana (Spajić-Vrkaš i Horvat, 2016).

3. KORELACIJA PREDMETNIH KURIKULUMA I GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Međupredmetna korelacija označava povezivanje sadržaja iz različitih nastavnih predmeta. Konkretno ovdje govorimo o povezivanju međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje s ostalim nastavnim predmetima, odnosno predmetnim kurikulumima.

Kako bi se učenici mogli kvalitetno pripremiti za odgovorno i aktivno sudjelovanje u razrednoj, lokalnoj ili nekoj drugoj zajednici, u školi bi trebali stjecati znanja o svojim pravima, odgovornostima, ali i obavezama, razvijati sposobnost uočavanja problema u zajednici te pronalaska rješenja i stjecati znanje o načelima djelovanja demokratske vlasti i o sustavu zaštite ljudskih prava.

Temelj provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja je integracija i korelacija. Učenje i poučavanje postaje usmjereno prema razvoju učenika kao cjelovite osobe. Navedeno ćemo postići ukoliko koristimo interaktivne nastavne metode kojima se rješavaju problemi te stječu i razvijaju znanja, vještine i stavovi⁶. Građanski odgoj i obrazovanje se na satovima razrednika provodi na načine da se izabire predsjednik i zamjenik razreda, osmišljavaju se razredna pravila, pripremaju se učenici za Vijeće učenika, razvijaju se komunikacijske vještine učenika, razvija se pozitivno razredno ozračje, rješavaju se problemi i razgovara se o raznim temama koje uključuju ljudska prava, jednakosti, ravnopravnost i slično⁷. Ukratko, Sat razrednika nudi cijeli spektar različitih mogućnosti gdje se Građanski odgoj i obrazovanje može prakticirati i gdje se sve teme mogu detaljnije obraditi, u korelaciji s drugim međupredmetnim temama i s drugim predmetnim kurikulumima.

Povezanost ove međupredmetne teme i Hrvatskog jezika očituje se u stvaralačkom izražavanju, upoznavanju različitih dijalekata i narječja te povijesti hrvatskoga jezika. Kod učenika je potrebno razviti i razvijati jezične i komunikacijske sposobnosti te pisanu uporabu jezika i zainteresirati ih za sadržaje medijske kulture. Naglasak

⁶ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

⁷ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

moramo staviti i na poštivanje hrvatske kulture te kulture nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj⁸.

U Likovnoj i Glazbenoj kulturi povezuju se kultura i stvaralaštvo sa slobodom umjetničkog izražavanja. U Tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi pozornost se usmjerava na pravedno sportsko ponašanje i prevenciju nasilja⁹.

Nastava Prirode i društva povezana je s učenjem o demokraciji, o Republici Hrvatskoj, njezinom ustrojstvu i obilježjima. Osim toga razgovara se o zajednicama u koje su učenici uključeni te o međuljudskim odnosima¹⁰.

Građanski odgoj i obrazovanje ostvaruje svoju povezanost s Matematikom na način da pred učenike stavlja problemske zadatke putem kojih učenici samostalno dolaze do rješenja i tako razvijaju sposobnost zaključivanja i samostalnog pronalaska rješenja¹¹.

Ovi primjeri upućuju na to da su znanja, vještine i stavovi koji su potrebni za stvaranje aktivnog građana zastupljeni i u svim nastavnim predmetima. Putem iskustvenog učenja učenici lakše usvajaju temeljne kompetencije za učenje koje kasnije mogu primijeniti u svakodnevnom životu. Također, to im pomaže jasnije shvaćanje svijeta koji ih okružuje¹². Korelacija predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja ukazuje na temelj svih aktivnosti u školskom životu i nastavnom procesu. Primjeri dobre prakse usmjeravaju učitelje i stručne suradnike u raznolikost u samom provođenju ove važne međupredmetne teme u odgoju i obrazovanju.

3.1. Primjeri aktivnosti u nastavi

Primjeri aktivnosti doprinose ostvarivanju očekivanja u okviru domena što će učenicima omogućiti primjenu znanja, vještina i stavova u novim situacijama. Iako i dalje prevladava žestoka rasprava o provođenju međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja u našim školama, važno je napomenuti da se u tom pogledu

⁸ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

⁹ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

¹⁰ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

¹¹ Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

¹² Dostupno na http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (15.09.2021.)

ostvaruju veliki koraci. Vidljiva je podjela mišljenja kod učitelja u vezi provedbe Građanskog odgoja i obrazovanja u školama. Neki smatraju da je učenike u hrvatskim školama potrebno pripremiti za život u 21. stoljeću, dok ostali smatraju da učenicima nisu potrebne kompetencije Građanskog odgoja i obrazovanja. Kako bi učenici postali cjelovite osobe koje će biti sposobne funkcionirati u današnjem društvu, važno ih je pripremiti uz pomoć brojnih primjera, radioničke i iskustvene nastave (Udruga Pariter, 2021).

Upravo zbog različitih mišljenja o Građanskom odgoju i obrazovanju važno je formalno, informalno (samoobrazovanje) i neformalno obrazovanje te učitelji i škole koji će svojom misijom pokazivanja i ukazivanja na važnost sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja ukazati na sve ono što Građanski odgoj i obrazovanje stvarno jest. Upravo će učitelji prepoznati važnost koreliranja i povezivanja nastavnih predmeta s ostalim međupredmetnim temama kako bi učenici mogli jasnije povezivati i lakše sagledavati svijet oko sebe i demokratske procese. Upravo zbog toga u daljnjem tekstu navode se primjeri dobre prakse koji se mogu provesti u razrednoj nastavi.

- *Kućni red*

Učenike s kućnim redom možemo upoznati na način da učenici pročitaju *Pravilnik o kućnom redu* i izdvoje nekoliko rečenica kojima se opisuju poželjna ponašanja stanara. Važno je učenicima skrenuti pozornost da kućni red postoji kako bi zajednički život u zgradi bio siguran i ugodan. Ukoliko se dogodi neka od situacija, na primjer susjed sluša preglasno glazbu noću te na taj način ometa susjede, odgovor možemo pronaći u kućnom redu. Pred učenike možemo postaviti slične situacije te od njih zatražiti da pronađu rješenja na ponuđene situacije. Društvenim pravilima ili društvenim normama propisuje se prihvatljivo ponašanje, nepoštivanjem tih pravila mogu se izreći neke kazne poput opomena za nešto manje prekršaje te veće kazne, novčane, nadoknada učinjene štete i slično. Zadatak koji možemo provesti s učenicima kako je uspoređivanje pravilnika o kućnom redu različitih ustanova. Na taj način učenici sami istražuju i zaključuju da svaka ustanova ima svoja vlastita pravila koja mogu, a i ne moraju biti ista. Kako bi potaknuli učenike na razmišljanje, možemo im zadati zadatak da sami osmisle pravila kućnog reda za njihov dom (Frol i sur., 2017).

- *To želim, a što mi treba*

Važno je učenicima skrenuti pozornost na razliku između želje i potrebe. Želja je ono bez čega možemo živjeti, dok je ono bez čega ne možemo potreba. Na primjer dioptrijske naočale su potreba slabovidnoj osobi, a želja su najnoviji markirani model naočala koje želimo, ali nam nisu nužne kako bi bolje vidjeli. Potrebe su osnova ljudskih prava i njihovo onemogućavanje predstavlja kršenje istih. Postoje materijalne (hrana, voda) ili nematerijalne (pripadanje, sigurnost) potrebe. Aktivnost koju možemo provesti s učenicima kako bi shvatili razliku između potreba i želja je pakiranje za putovanje brodom. Prvi zadatak im je napisati na papir što im je sve potrebno za dvotjedno putovanje tako da im ništa ne nedostaje. Drugi zadatak, nakon što su napisali listu potrebnih stvari, je predstaviti situaciju koja se dogodila na putovanju, a to je da je brod počeo tonuti. Imaju na raspolaganju samo mali čamac kojim se mogu spasiti, ali smiju sa sobom ponijeti samo ono najnužnije. Na već postojećoj listi mogu precrtati ono što smatraju nepotrebnim te dodati nešto što smatraju potrebnim. Svaki učenik će pročitati svoju listu i prokomentirati je li mu bilo lagano osmisliti listu, odnosno što mu je bilo najteže. Trebamo s učenicima razgovarati o potrebama u životno ugroženim situacijama te ukoliko se netko nađe u takvoj situaciji kako reagirati i postupiti u njoj (Frol i sur., 2017).

- *Ne stavlja ljude u kutije, škatule i ladice*

Stereotipe stvaramo na način da ljude svrstavamo u različite skupine. Na temelju poznavanja jednog člana skupine, slične osobine drugih ljudi svrstavamo u istu skupinu. Predrasude stvaramo na način da donosimo zaključke prije nego upoznamo osobu. Nepromišljenim svrstavanjem osoba možemo nanijeti nepravdu i prekršiti ljudska prava pojedinca. Aktivnost koju možemo provesti s učenicima je da im predstavimo osobe putem vanjskog izgleda, a njima je zadatak da za te osobe napišu što više osobina ili ih opišu riječima. Na primjer: skupina ljudi koja se uvijek oblači u crno, skupina ljudi koja oblači samo markirane stvari, skupina ljudi koja živi u „najproblematičnijem“ kvartu u gradu, skupina beskućnika, skupina romske nacionalne manjine i slično. Nakon što su učenici opisali pojedine skupine postavljamo im pitanja: Odnosi li se napisano na sve pripadnike te skupine? Obrazloži svoj odgovor. Jesu li svi učenici isto opisali skupine? Zašto jesu / nisu? Koliko zapravo možemo saznati o pojedincima na temelju vaših odgovora? Možemo li osobe iz skupina povrijediti ovakvim opisima? Još jedna aktivnost koju možemo

provesti s učenicima je da gledajući televiziju ili prateći medije zapišu predrasude ili stereotipe na koje su naišli. Nakon napisanog s učenicima komentiramo dobivene rezultate (Frol i sur., 2017).

- *Činim pravu stvar*

Kako bi učenike učili da postanu aktivni građani važno ih je naučiti što je to aktivizam, odnosno pokretanje i provođenje neke akcije s ciljem promjene i poboljšanja. To mogu biti brojne aktivnosti ili projekti kojima možemo, na primjer, potaknuti ljude lokalne zajednice na čišćenje i uređenje okoliša. Način na koji se provodi aktivizam je prvo prikupljanje istomišljenika, zatim slijedi predstavljanje akcije, onda izrada letaka te na samom kraju organiziranje i provođenje akcije. Učenici ovakvu radionicu mogu provoditi na način da odaberu jedan problem u školi ili nekoj drugoj zajednici te osmisle akciju kojom će riješiti taj problem. Ovakvom radionicom potičemo kreativnost kod učenika, osvješčujemo ih na probleme koji ih okružuju i potičemo ih na razmišljanje i rješavanje tih problema. Prilikom predstavljanja problema možemo naići na neistomišljenike i tada moramo prihvatiti i razumjeti tuđa mišljenja te ih poštivati (Frol i sur., 2017).

- *I vau i mijau imaju svoja prava*

U današnje vrijeme većina kućanstava ima kućnog ljubimca, a isto tako ima i puno napuštenih životinja. Kao što ljudi imaju svoja prava, tako ih imaju i životinje. Aktivnosti koje možemo provesti kako bi razvili empatiju prema životinjama su, na primjer, igre uloga. Učenicima je zadatak odabrati životinju u koju bi se pretvorili na jedan dan. Pitanja koja im postavljamo nakon što su odabrali životinju su: Što ti je potrebno? Kako bi proveo vrijeme? Na kakve probleme možeš naići? Kako se ljudi ponašaju prema tebi? Kako se osjećaš? Nakon toga prokomentirali bi ispunjeni zadatak s učenicima. Drugi zadatak je da učenici napišu što je sve potrebno odabranim životinjama kako bi imali kvalitetan život. Nakon toga razgovaramo o tome što se može dogoditi ukoliko vlasnik zanemari svoju životinju (Frol i sur., 2017).

- *Tko su izbjeglice?*

Izbjeglice su stranci koji se nalaze van svoje matične države zbog progona ili zbog straha od opasnosti koja prevladava u njihovoj zemlji. Aktivnost koju možemo

provesti je ta da učenici podijeljeni u grupama na papir napišu što više razloga zašto ljudi odlaze iz svojih kuća u druge gradove, zemlje ili kontinente. Nakon što su to napisali učenicima je zadatak svrstati navedene razloge u dvije skupine. Prva skupina su razlozi zbog kojih ljudi odlaze dobrovoljno, a druga skupina zbog kojih ljudi odlaze protiv svoje volje. Kod učenika trebamo razviti empatiju prema ugroženim skupinama poput izbjeglica te „razbiti“ predrasude o njima (Munivrana i sur., 2017).

- *Razredna kampanja*

Imamo različite profile učenika u razredu. Uvijek postoje oni koji su prirodne vođe i za njih smo sigurni da će se izboriti za svoja ili tuđa prava te da nisu sramežljivi u razgovoru s ostalim osobama. S druge strane imamo one učenike koji su samozatajni, sramežljivi i nenametljivi. Zbog toga se postavlja pitanje kako aktivirati sve učenike u proces odabira razrednog predsjednika. Za početak učenicima trebamo predstaviti koje su dužnosti razrednog predsjednika, a i prednosti takve funkcije kako bi ih aktivirali za prijavu na takvu poziciju. Prijedlog je da svi učenici sudjeluju u kampanji u kojoj će se predstaviti i iznijeti planove za obnašanje funkcije. Kampanju mogu prezentirati na više načina. Mogu izraditi plakate, letke ili *powerpoint* prezentacije. Na učenicima je da odaberu način na koji će se predstaviti kako bi ih potaknuli na razmišljanje i kreativnost. Nakon predstavljanja slijedi anonimno glasanje za predsjednika i zamjenika predsjednika razreda.

4. ISTRAŽIVANJE

4.1. Svrha rada

Svrha ovoga istraživanja jest analiza međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje te korelacija predmetnih kurikuluma s Građanskim odgojem i obrazovanjem.

4.2. Cilj istraživanja

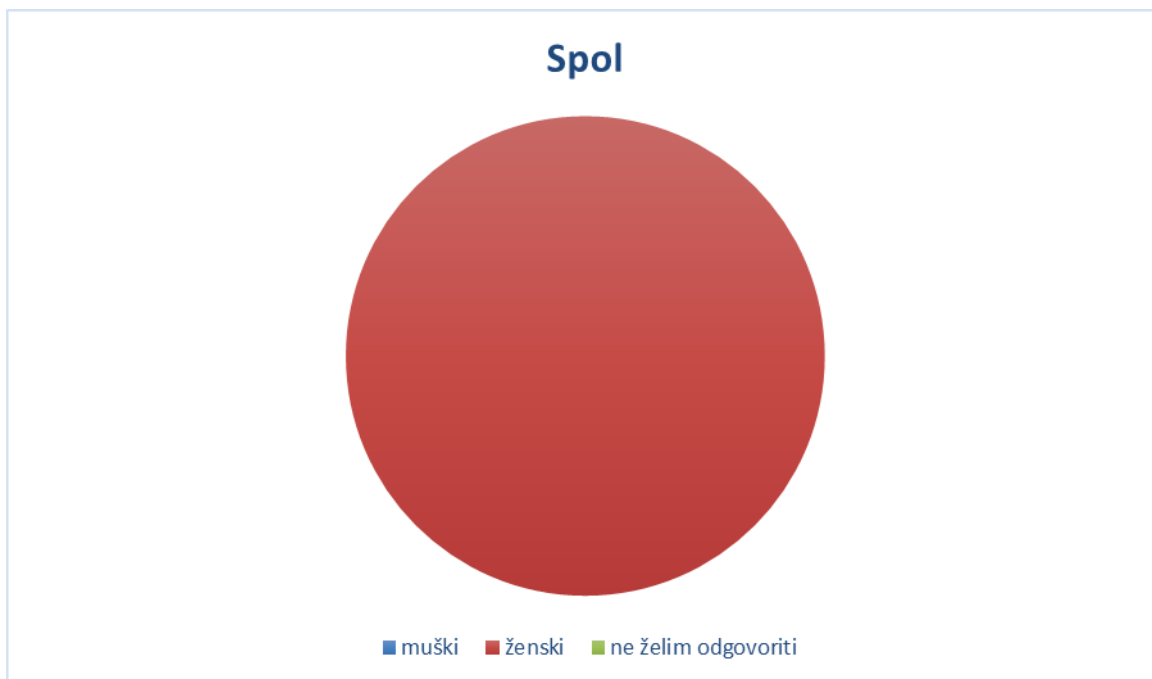
Cilj istraživanja bio je ispitati mišljenje učitelja od 1. do 4. razreda osnovne škole i roditelja učenika o Građanskom odgoju i obrazovanju te korelaciji s predmetnim kurikulumima.

4.3. Problemi istraživanja

1. Utvrditi u kojoj su mjeri učitelji od 1. do 4. razreda osnovne škole i roditelji učenika upoznati s Građanskim odgojem i obrazovanjem.
2. Utvrditi u kojoj mjeri učitelji od 1. do 4. razreda osnovne škole i roditelji učenika smatraju da je Građanski odgoj i obrazovanje važan.
3. Utvrditi na koji način učitelji od 1. do 4. razreda osnovne škole realiziraju korelaciju nastavnih predmeta i Građanskog odgoja i obrazovanja.

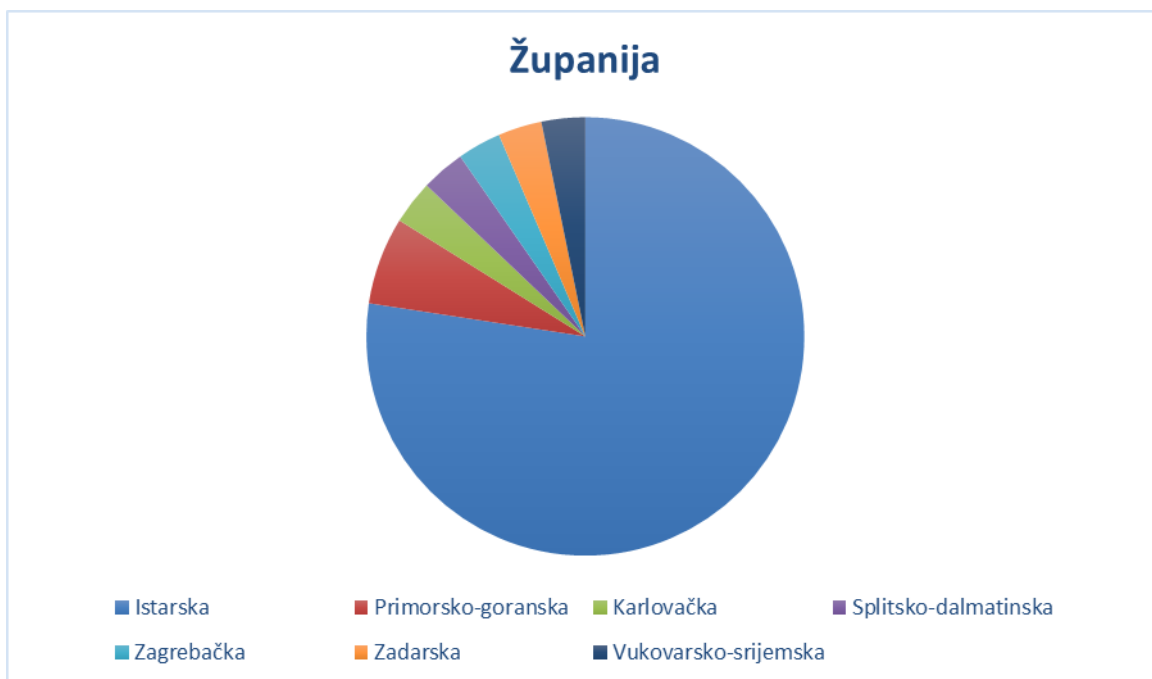
4.4. Uzorak ispitanika

U istraživanju su sudjelovali učitelji od 1. do 4. razreda osnovne škole (N = 32) i roditelji učenika (N = 85). Gledajući ukupni uzorak učitelja zaključuje se da su sve bile učiteljice (100%) (Graf 1.).

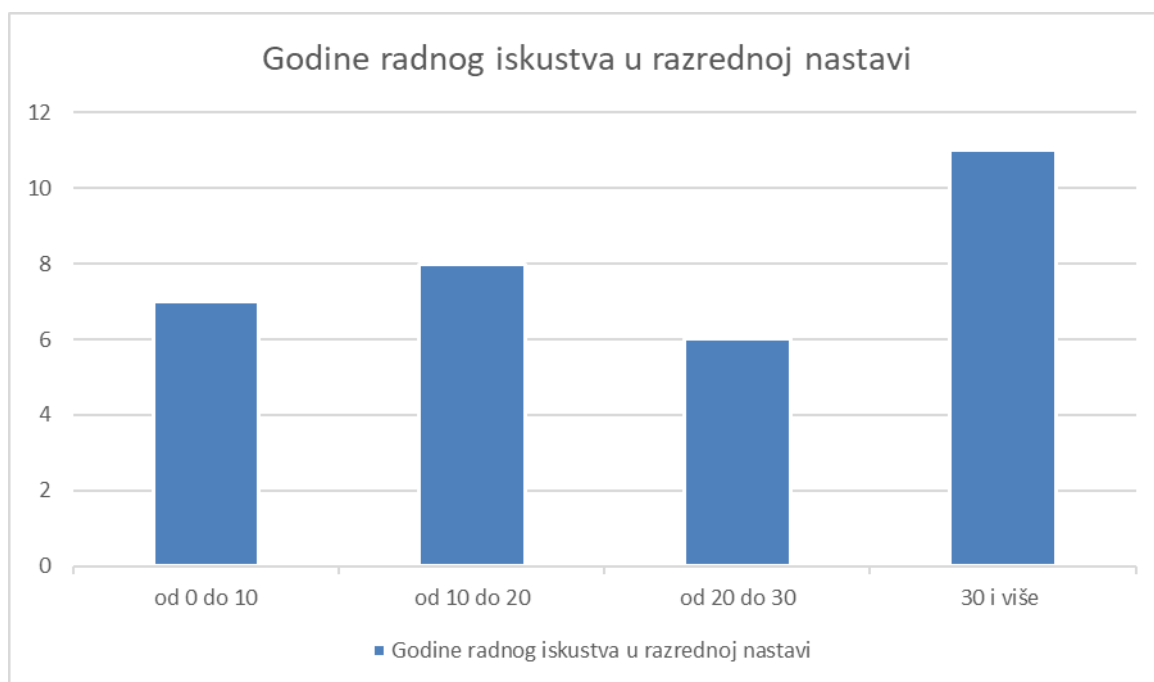

Graf 1. Uzorak (učitelji) prema spolu

Učitelji koji su sudjelovali u istraživanju dolaze iz različitih županija Republike Hrvatske (Graf 2.). Najviše ih ima iz Istarske županije, njih 24, dvoje ispitanika iz Primorsko-goranske županije i po jedan ispitanik iz Karlovačke, Splitsko-dalmatinske, Zagrebačke, Zadarske i Vukovarsko-srijemske županije.

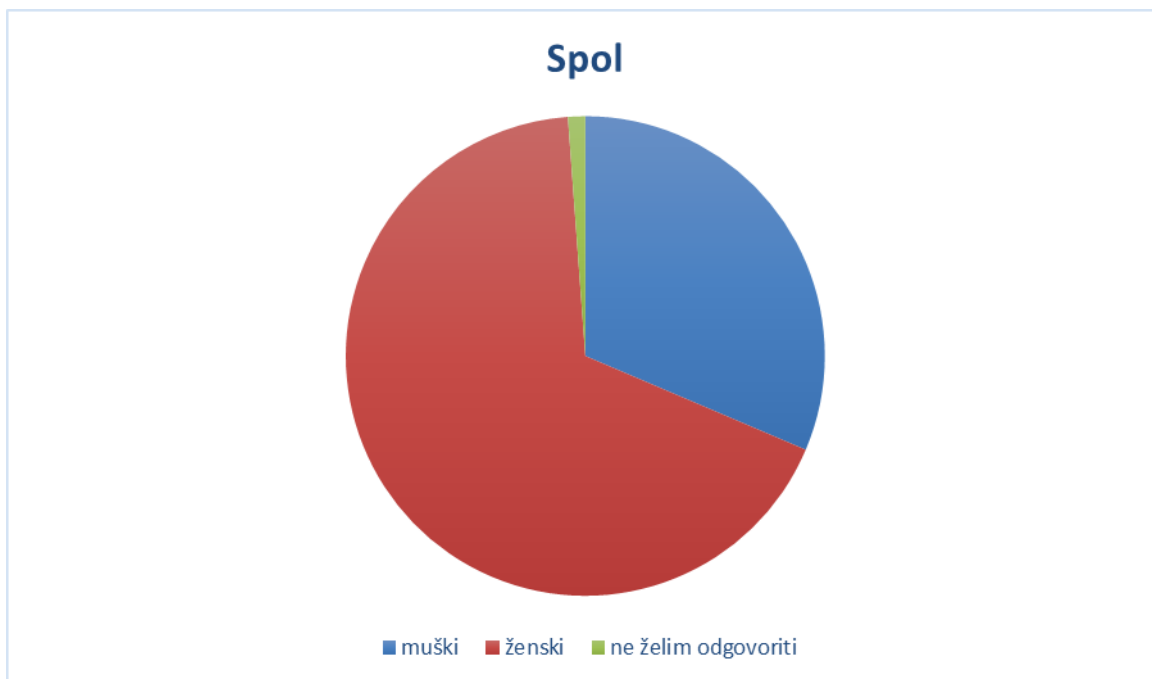
Graf 2. Uzorak (učitelji) prema županijama

Graf 3. Godine radnog iskustva učitelja u razrednoj nastavi

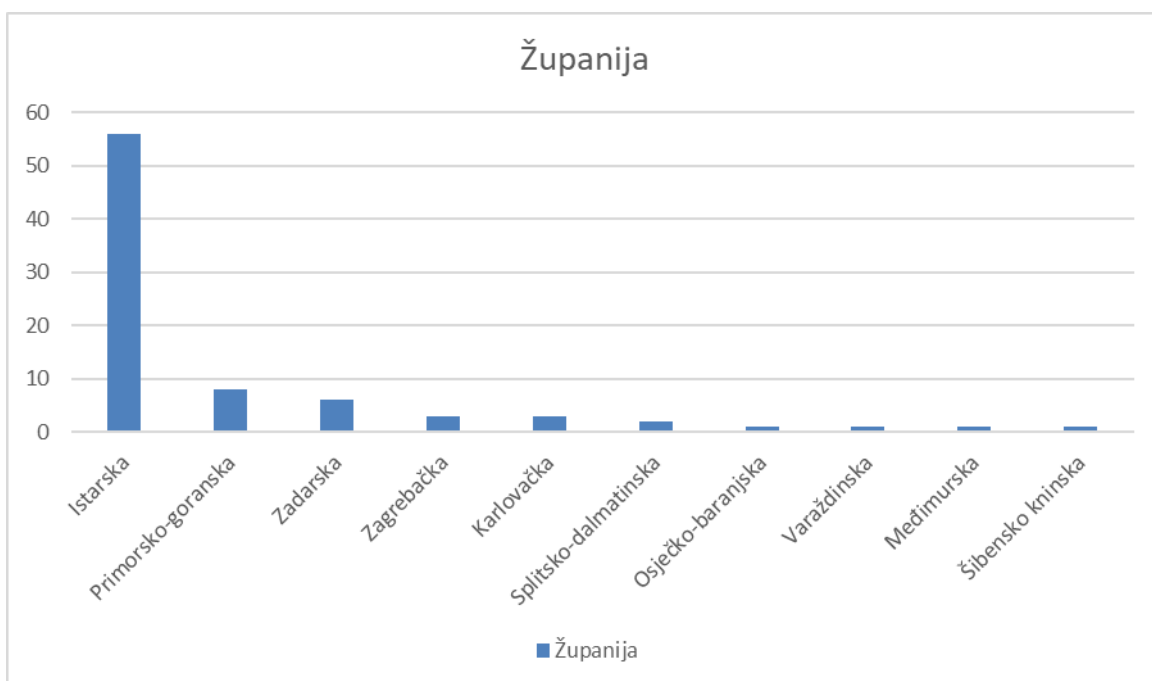
Najviše je ispitanika koji imaju 30 i više godina radnog iskustva (Graf 3.), njih 11, a manje zastupljeni su ispitanici s od 10 do 20 godina radnog iskustva, njih 8. U istraživanju je sudjelovalo 7 ispitanika koji imaju do 10 godina radnog iskustva te 6 onih koji imaju od 20 do 30 godina radnog iskustva.

Od ukupnog broja roditelja učenika od 1. do 4. razreda osnovne škole (N = 85), njih 58 je ženskog roda dok je njih 27 muškog roda. Samo jedan ispitanik nije htio odgovoriti na ovo pitanje (Graf 4.).

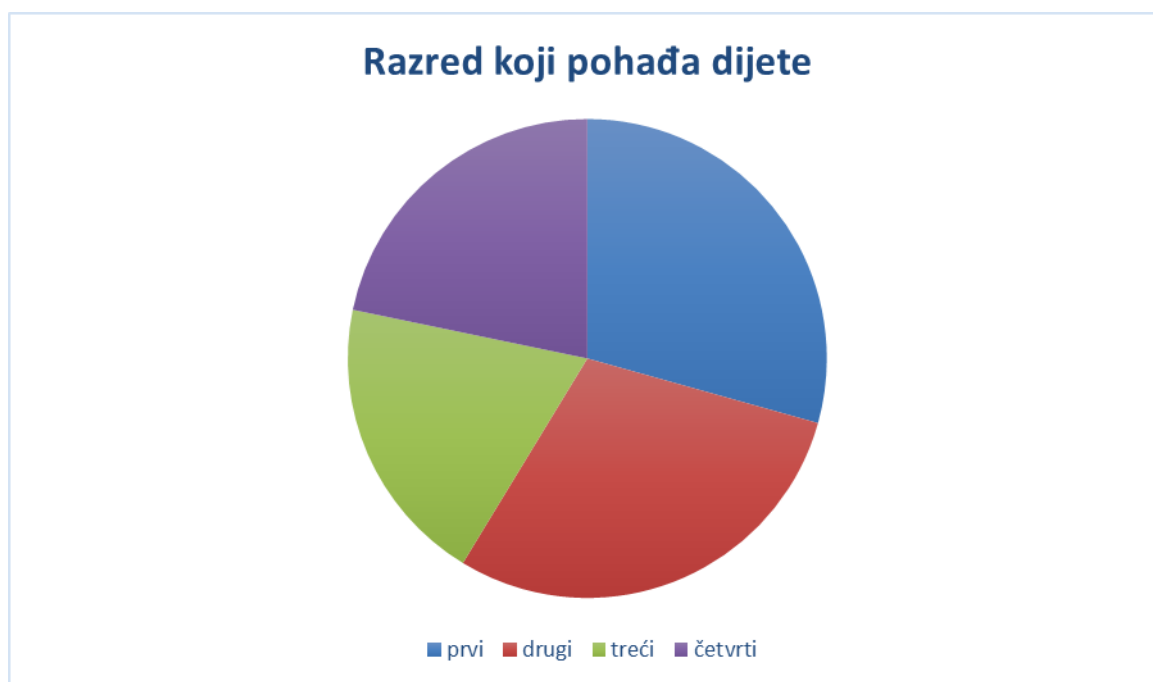
Graf 4. Uzorak (roditelji) prema spolu

Najviše je bilo roditelja iz Istarske županije, njih 56, 8 ih je bilo iz Primorsko-goranske županije, 6 iz Zadarske županije, po 3 roditelja iz Zagrebačke i Karlovačke županije, 2 iz Splitsko-dalmatinske županije i po jedan iz Osječko-baranjske, Varaždinske, Međimurske i Šibensko-kninske županije (Graf 5.).

Graf 5. Uzorak (roditelji) prema županijama

U istraživanju je roditeljima bilo ponuđeno označiti koji razred pohađa njihovo dijete. Ukoliko imaju više djece, mogli su odabrati više odgovora. Dobiveni su sljedeći rezultati: broj učenika prvog razreda osnovne škole iznosi 27, isto koliko i broj učenika drugog razreda. U istraživanju je sudjelovalo 18 roditelja učenika trećeg razreda te 21 roditelj čije dijete ide u četvrti razred. Dobivene rezultate možemo vidjeti u Grafu 6.

Graf 6. Prikaz razreda koji pohađa dijete roditelja koji su sudjelovali u istraživanju

4.5. Instrument

U svrhu ovog istraživanja konstruirana su dva posebna Upitnika:

- 1. Upitnik za učitelje i učiteljice razredne nastave o korelaciji predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja*
- 2. Upitnik za roditelje učenika nižih razreda osnovne škole o korelaciji predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja*

Upitnik za učitelje sastojao se od 8 pitanja. Na početku Upitnika nalaze se pitanja (od 1 do 3) višestrukog odabira vezano za osobne podatke (spol, godine radnog iskustva u razrednoj nastavi) te otvoreno pitanje na koje su ispitanici trebali sami odgovoriti, a

to je naziv županije iz koje dolaze. Preostala pitanja (od 4 do 8) bila su otvorenog tipa na koja su ispitanici odgovarali svojim riječima, kao što su definiranje pojma Građanski odgoj i obrazovanje i njegova važnost i zastupljenost primjene u nastavi, korelacija Građanskog odgoja i obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Preostala dva pitanja bila su provode li s učenicima radionice i/ili ostale aktivnosti i smatraju li da će učenicima koristiti Građanski odgoj i obrazovanje u daljnjem razvoju i općenito u životu.

Upitnik za roditelje sastojao se od 16 pitanja. Na početku upitnika nalaze se pitanja (od 1 do 4) višestrukog odabira vezano za osobne podatke (spol, razred koji pohađa njihovo/a dijete/djeca) te otvoreno pitanje na koje su roditelji trebali sami odgovoriti, a to je naziv županije iz koje dolaze. Na kraju prvog dijela nalazi se pitanje *Za mene je Građanski odgoj i obrazovanje...* otvorenog tipa u kojem su roditelji sami trebali nadopuniti rečenicu. U drugom i trećem dijelu upitnika (od 5 do 16) roditelji su na petostupanjskoj skali Likertovog tipa, od 1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se do 5 – u potpunosti se slažem, određivali važnost i upoznatost s Građanskim odgojem i obrazovanjem.

4.6. Postupak

Upitnik bio je sastavljen u Google Formsu te primijenjen na daljinu. Provođenje upitnika bilo je anonimno. Kroz upitnik su bila jasno objašnjena pitanja i postupak njihovog rješavanja te nije bilo obavezno odgovoriti na sva pitanja. Upitnike za potrebe istraživanja u ovome radu pregledali su članovi *Povjerenstva za procjenu etičnosti istraživanja*.

4.7. Obrada podataka

Podaci u istraživanju obrađeni su deskriptivnom statistikom (srednja vrijednost, standardna devijacija, minimalna i maksimalna vrijednost) u programu Microsoft Excel. Podaci ovog istraživanja prikazani su tablično i pomoću grafikona.

4.8. Rezultati i interpretacija istraživanja

4.8.1. Upoznatost s Građanskim odgojem i obrazovanjem

Učitelji su na pitanje o tome što podrazumijevaju pod pojmom Građanski odgoj i obrazovanje te kako ga mogu definirati odgovorili na različite načine:

- *Priprema djece za uspješnu socijalizaciju i integraciju u društvo. Učenje o temeljnim moralnim vrijednostima, toleranciji i uvažavanju različitosti.*
- *To su odgojno-obrazovna područja u kojima treba osvijestiti i omogućiti mladima da postanu odgovorni i aktivni članovi društva, sposobni djelovati za opće dobro u svim oblicima demokratskih zajednica.*
- *Priprema za budućeg odgovornog građanina.*
- *Upoznavanje učenika sa životom u društvu općenito koji u raznim segmentima utječu na naš život.*
- *Odgoj za novo vrijeme, prihvaćanje različitosti i znanje o svojim pravima i dužnostima kao pojedinca u društvu.*
- *Odgoj za poticanje nenasilja, tolerancije, empatije te odgoj koji se temelji na prihvaćanju različitosti, na učenju i poštivanju dječjih prava.*
- *Građanski odgoj i obrazovanje bavi se temama o demokraciji, pravdi, pravima i obvezama, identitetima i različitosti) koje djeca moraju razumjeti te ključnim procesima i vještinama (kritičkom mišljenju i propitivanju, zagovorništvo i predstavništvu, poduzimanju informiranih i odgovornih akcija) koje moraju razviti.*
- *Kao model poticanja razvoja aktivnog, informiranog, tolerantnog i odgovornog društva*
- *Naučiti biti pozitivan, koristan član društva koji se brine o boljitku svog okruženja*
- *Građanski odgoj i obrazovanje omogućava djeci da postanu odgovorni i aktivni članovi društva, da donose promišljene odluke i sudjeluju u razvoju demokratskog društva.*
- *Naučiti mlade ljude da budu aktivni dio društva, da znaju svoja prava, ali i obaveze, da poštuju druge, budu tolerantni.*
- *GOO bih definirala kao usmjeravanje učenika na njihova prava i dužnosti kako bi kroz odrastanje stekli odgovornost i postali aktivni članovi društva u kojem žive.*

- *Odgaj i obrazovanje djece za aktivno sudjelovanje u društvu i borbu za rješavanje važnih za životnih pitanja koja obuhvaćaju kompletno djelovanje tog istog društva i kvalitetan i dostojanstven život.*
- *Pripremanje učenika za obnašanje građanske dužnosti. Građanski odgoj i obrazovanje je međupredmetna tema koja se provodi u osnovnim i srednjim školama s ciljem da osposobi učenike za aktivno sudjelovanje u radu zajednice.*
- *Građanski odgoj i obrazovanje je međupredmetna tema koja se provodi u školama kako bi kod učenika razvili kompetencije koje su potrebne da postanu aktivni građani.*
- *Građanski odgoj i obrazovanje bih definirala kao međupredmetnu temu kojoj je cilj osposobiti učenike za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Učenici se kroz učenje Građanskog odgoja i obrazovanja osposobljavaju za uspješno sudjelovanje u životu demokratskih i ostalih zajednica.*
- *Pod pojmom Građanski odgoj i obrazovanje podrazumijevam međupredmetnu temu. Definirala bih ga kao proces u kojem je cilj od učenika napraviti aktivnog građanina koji se bori za svoja prava i zna kako se ponašati u društvu.*
- *Međupredmetna tema koja razvija učenikove sposobnosti, znanja i vještine.*
- *Ljudska prava, izbori, demokracija*
- *Slobodu, prava, jednakosti*
- *Međupredmetna tema, osposobljava učenike za aktivno sudjelovanje u zajednici.*
- *Međupredmetna tema koja se provodi u osnovnoj školi, cilj je osposobiti učenike za život u zajednici.*

Iz odgovora učitelja možemo zaključiti da su upoznati s pojmom Građanski odgoj i obrazovanje te da daju približno točne definicije. Shvaćaju važnost međupredmetne teme i razumiju kakav učinak ona ima na učenike i na njihovo obrazovanje. Spajić-Vrkaš i suradnici (2004) su tvrdili koliko su važne kompetencije učitelja o Građanskom odgoju i obrazovanju da bi se razvile vještine njihovih učenika za njegovo provođenje.

U prvom dijelu upitnika za roditelje bilo je potrebno nastaviti rečenicu *Za mene je Građanski odgoj i obrazovanje...*, a odgovori su bili:

- *Važan za razvoj djeteta*

- *Nepotreban i suvišan obzirom da su djeca ionako pretrpana gradivom*
- *Sastavni dio mnogih drugih predmeta.*
- *Odgoj za suživot s okolinom*
- *Vrlo bitan*
- *Glavna stavka u djetetovom odrastanju*
- *Potrebno kako bi se promoviralo nenasilje, empatija, pozitivni odnosi sa vršnjacima.*
- *Važan faktor u obrazovanju*
- *Osnova kulture*
- *Bitan element u odgoju vlastitog djeteta*
- *Važna međupredmetna tema*
- *Poprilično nepoznat pojam*
- *Važan*
- *Nepoznata tema*
- *Tema koja je danas vrlo aktualna, ali znam dosta malo o njoj*
- *Pomalo nepoznat pojam*
- *Nepotreban ako roditelji i učitelji rade svoj posao*
- *Međupredmetna tema*
- *Vrlo važna tema za razvoj čovjeka*
- *Nepoznanica*
- *Pojam kojeg ne znam objasniti točno. Možda pripremanje učenika za aktivno građanstvo.*
- *Vrsta odgoja*
- *Poprilično nepoznat pojam*
- *Nepoznat pojam, samo znam da postoji u školama*
- *nešto što učenici uče u školama*
- *Nepoznat pojam, čuo jesam ali ne znam objasniti*
- *Međupredmetna tema koja se provodi u školama*
- *Međupredmetna tema koju moje dijete sluša u školi*

Iz ovih odgovora možemo zaključiti da većina roditelja nije upoznata s pojmom Građanski odgoj i obrazovanje, dok vrlo mali broj roditelja prepoznaje to područje kao međupredmetnu temu koja se provodi u školama. Važno je imati na umu ove

odgovore kako bi se s roditeljima organizirale radionice u školi, ne bi li se što više osobno upoznali s ovim važnim područjem. Možda će na taj način shvatiti koliko je to temelj za odgoj i obrazovanje djece i mladih u demokratskom društvu (Batarelo i sur., 2010).

U drugom dijelu upitnika ispitivala se upoznatost roditelja s Građanskim odgojem i obrazovanjem. Prema rezultatima možemo zaključiti da roditelji nisu baš upoznati s ovom međupredmetnom temom.

Tvrdnja s najvišom srednjom vrijednosti je *Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje omogućava učenicima lakše pronalaženje rješenja za aktualne društvene probleme i izazove* ($M = 2.99$; $SD = 1.24$) prema kojoj zaključujemo da su roditelji donekle upoznati s tvrdnjom da Građanski odgoj i obrazovanje omogućava učenicima lakše pronalaženje rješenja za društvene probleme i izazove, no ipak je najviše odgovora bilo *ne slažem se*. Tvrdnja s najnižom srednjom vrijednosti je *S pojmom građanski odgoj i obrazovanje sam se prvi puta susreo/la kroz djetetovo školovanje* ($M = 2.54$, $SD = 1.34$) što upućuje na dobro jer može značiti da su se i prije djetetova školovanja susreli s tim pojmom, ali može značiti i da se ni prije ni tijekom djetetovog školovanja nisu susreli s pojmom Građanski odgoj i obrazovanje.

Drugo rangirana tvrdnja s vrlo malim odstupanjem od prve je *Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o ljudskim pravima, obilježjima demokratske zajednice i političkim sustavima* ($M = 2.98$, $SD = 1.19$) što znači da se roditelji i s ovom tvrdnjom donekle slažu, ali i tu je kao i u prvorangiranoj tvrdnji najviše odgovora bilo *ne slažem se*. Po tome zaključujemo da roditelji nisu dovoljno upoznati s Građanskim odgojem i obrazovanjem (Tablica 1.).

Tablica 1. Upoznatost roditelja s Građanskim odgojem i obrazovanjem

Redni broj	Tvrdnja	Min	Max	M	SD	Rang
10.	Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje omogućava učenicima lakše pronalaženje rješenja za aktualne društvene probleme i izazove.	1	5	2.99	1.24	1.
9.	Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o ljudskim pravima, obilježjima demokratske zajednice i političkim sustavima.	1	5	2.98	1.19	2.

5.	Upoznat/a sam s pojmom građanski odgoj i obrazovanje.	1	5	2.6	1.10	3.
8.	Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje nije predmet u osnovnoj školi.	1	5	2.6	1.34	3.
7.	Poznato mi je da je Građanski odgoj i obrazovanje međupredmetna tema koja se provodi kroz predmete u odgojno-obrazovnom procesu.	1	5	2.58	1.12	4.
6.	S pojmom građanski odgoj i obrazovanje sam se prvi puta susreo/la kroz djetetovo školovanje.	1	5	2.54	1.34	5.

4.8.2. Važnost provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja

Pitanje na koje su učitelji odgovarali bilo je *Smatrate li da je važno građanski odgoj i obrazovanje primjenjivati već od prvog razreda osnovne škole? Ako je odgovor da, u kojoj mjeri?* Odgovori na ovo pitanje su sljedeći:

- *Naravno, krenuti malim koracima.*
- *Građanski odgoj se oduvijek primjenjivao, samo se nije tako zvao. Uvijek je bio integriran u nastavne predmete i tako treba ostati i dalje.*
- *Ne*
- *Smatram da je potrebno, u velikoj mjeri.*
- *Da. Prilagoditi sadržaj iz domene na način koji će najbolje odgovarati uzrastu učenika i okruženju u kojem se nalazi.*
- *Da, ali u manjoj mjeri... Postepeno ga uvoditi....*
- *Minimalno, više kao uvod*
- *Da kroz ostale predmete. Ne kao zaseban predmet u nižim razredima.*
- *Da, treba ga primjenjivati kada je god to moguće jer će jedino tako djeca izrasti u ljude koji razumiju demokraciju.*
- *Naravno, u RN se on primjenjuje u nekoj mjeri svakodnevno, a na SRO već na prvom satu kada se bira predstavnik razreda.*
- *Da. U velikoj mjeri.*
- *Smatram da je važno, u velikoj mjeri. Od malena se uči. Samo treba prilagoditi gradivo.*

- *Smatram da je važno, ali naravno moramo prilagoditi sadržaj njihovoj dobi tako da im ne punimo glavu s previše informacija, već da to napravimo na pravilan način.*
- *Smatram da je vrlo važno, ali na način da im je sve razumljivo. U prvom razredu ih ne trebamo "bombardirati" informacijama, jer to nema smisla.*
- *Smatram da je, ali trebamo prilagoditi njihovoj dobi.*
- *Možda je u prvom razredu još prerano, ali u drugom svakako. U prvom razredu možda samo izbor predsjednika razreda i postaviti razredna pravila.*
- *Možda su u toj dobi još premaleni.*
- *Ne smatram da je važno, učenike ne treba zamarati time u 1.razredu.*

Većina učitelja smatra da je važno Građanski odgoj i obrazovanje provoditi već od 1. razreda osnovne škole, ali su mišljenja da se sadržaj treba prilagoditi njihovoj dobi. Nekolicina misli da učenici u toj dobi nisu zreli za takav sadržaj te smatraju da se Građanski odgoj i obrazovanje ne bi trebao primjenjivati od 1. razreda. Učenje i poučavanje Građanskog odgoja i obrazovanja usmjerava učitelje na provedbu onih aktivnosti koje će biti u skladu s njihovim sposobnostima te se svakako može provoditi i u 1. razredu osnovne škole (Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, 2019). Vrsni učitelji će zasigurno pronaći načine kako primjerene aktivnosti ponuditi učenicima.

Prema Tablici 2. možemo vidjeti da su najviše rangirane tvrdnje *Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju roditelji.* ($M = 4.22$, $SD = 0.74$) i *Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju učitelji.* ($M = 4.22$, $SD = 0.73$) što znači da roditelji smatraju da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju, osim njih, i učitelji. Najniže rangirana tvrdnja je *Smatram da je važno provoditi međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje kako bi učenici razvili građansku kompetenciju.* ($M = 3.81$, $SD = 0.89$). Ovaj odgovor upućuje na važnost usvajanja znanja o Građanskom odgoju i obrazovanju. Ukoliko pogledamo srednje vrijednosti svih tvrdnji, možemo zaključiti kako se u većini slučajeva roditelji slažu s navedenim tvrdnjama.

Tablica 2. Važnost Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

Redni broj	Tvrdnja	Min	Max	M	SD	Rang
------------	---------	-----	-----	---	----	------

12.	Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju roditelji.	2	5	4.22	0.74	1.
14.	Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju učitelji.	3	5	4.22	0.73	1.
13.	Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana ima društvo.	3	5	4.08	0.75	2.
11.	Smatram da je važno provoditi međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje kako bi učenici razvili građansku kompetenciju.	1	5	3.81	0.89	3.

U Tablici 3. prikazani su rezultati o tome koje su kompetencije, po mišljenju roditelja, kod učitelja važne za planiranje i provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja, poput posjedovanja znanja, sposobnosti komuniciranja i vođenja, digitalna kompetencija i slično. Tvrdnja s najvišom srednjom vrijednosti je *stvaranje pozitivnog razrednog ozračja* ($M = 4.38$, $SD = 0.72$) iz čega zaključujemo da roditelji smatraju kako je bitno da su učenici u dobrim odnosima jer su na taj način sretni i motivirani za rad. Sličan je rezultat dobiven u istraživanju Diković (2013). Na dnu tablice nalaze se tvrdnje s najnižom srednjom vrijednosti, a to su *sposobnost praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja* ($M = 3.92$, $SD = 0.90$) i *digitalna kompetencija* ($M = 3.76$, $SD = 0.95$). Za ove tvrdnje roditelji smatraju kako su osrednje ili nešto više važne kao i prethodne tvrdnje. Ponovno je pretpostavka u nedovoljnoj upućenosti u Građanski odgoj i obrazovanje.

Tablica 3. Kompetencije kod učitelja važne za planiranje i provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

15. Smatram da su za planiranje i provođenje međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje važne sljedeće kompetencije kod učitelja:						
Numeracija	Tvrdnja	Min	Max	M	SD	Rang
d)	stvaranje pozitivnog razrednog ozračja	3	5	4.38	0.72	1.
b)	posjedovanje znanja	3	5	4.34	0.70	2.
a)	poznavanje struke	3	5	4.26	0.69	3.
e)	sposobnost komuniciranja i vođenja	3	5	4.21	0.73	4.
c)	sposobnost planiranja i priprema odgojno-obrazovnog procesa	2	5	4.15	0.74	5.

f)	sposobnost praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja	1	5	3.92	0.90	6.
g)	digitalna kompetencija	1	5	3.76	0.95	7.

Kroz istraživanje su roditeljima bile ponuđene i tvrdnje koje se odnose na pozitivne strane provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja. Među tvrdnjama su mala odstupanja, a najviše je rangirana tvrdnja *promicanje vrijednosti ljudskih prava* ($M = 4.36$, $SD = 0.73$), zatim slijedi *promicanje ravnopravnosti* ($M = 4.34$, $SD = 0.80$), pa *promicanje slobode* ($M = 4.32$, $SD = 0.80$) i na kraju razvijanje svijesti o važnosti demokratskih načela ($M = 4.31$, $SD = 0.75$) što možemo vidjeti u Tablici 4. Temelje za interpretaciju ovih odgovora možemo potražiti kod autora Spajić-Vrkaš i suradnika (2004) koji opisuju važnost promicanja slobode i drugih vrijednosti u učenju u području Građanskog odgoja i obrazovanja.

Tablica 4. Pozitivne strane provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

16. Smatram da su neke od pozitivnih strana provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja:						
Numeracija	Tvrdnja	Min	Max	M	SD	Rang
c)	promicanje vrijednosti ljudskih prava	3	5	4.36	0.73	1.
b)	promicanje ravnopravnosti	2	5	4.34	0.80	2.
a)	promicanje slobode	2	5	4.32	0.80	3.
d)	razvijanje svijesti o važnosti demokratskih načela	3	5	4.31	0.75	4.

4.8.3. Načini korelacije nastavnih predmeta s Građanskim odgojem i obrazovanjem
Sljedeće pitanje na koje su učitelji trebali odgovoriti je vezano uz način realizacije korelacije Građanskog odgoja i obrazovanja i nastavnih predmeta. Odgovori su sljedeći:

- *Kod spoznavanja sadržaja o lokalnim i državnim institucijama, odabiru predsjednika razreda, rješavanje sukoba u razredu, učenje medijacije, priključivanjem u projekte Mirotvorne škole.*
- *Koristim razne radionice koje potiču učenike na prihvaćanje različitih kultura, mišljenja i stavova. Najviše na satu razrednika*

- *Na primjer kada obrađujemo neko djelo koje je iz nekog drugog kraja Hrvatske ili je napisano drukčijim dijalektom, onda im govorim o razlikama i koliko su one zapravo dobre. Također ih učim da poštuju te razlike i da nikada nikoga ne ismijavaju zbog drukčijeg naglaska. Ovdje u Istri imamo sreću što većina učenika priča dijalektalnim govorom.*
- *Koreliram najviše sa satom razrednika, često sa hrvatskim jezikom i prirodom i društvom. Skoro nikad s matematikom. Na satu razrednika općenito govorimo o pravilima ponašanja i o pravima učenika, ali i o obavezama. Na satu hrvatskog jezika i prirode i društva govorimo o različitostima i kulturi.*
- *Pratim kurikulum, razne radionice smišljam, a najviše kroz razgovor o ravnopravnosti, jednakosti i ljudskim pravima. To na satu razrednika. Na satu prirode i društva govorimo o kulturi kada je nastavna jedinica vezana uz to, na satu hrvatskog jezika govorimo o različitim narječjima i dijalektima. U Istri ih ima mnogo, jako puno učenika govori upravo dijalektom pa je s njima lako govoriti o tome.*
- *Kroz razne radionice, razgovorom i izradom plakata. Na satu prirode i društva, hrvatskog jezika, likovne kulture, sata razrednika i glazbene kulture provodim ovu međupredmetnu temu.*
- *Izrada plakata na satu likovne kulture, pjevanje pjesama iz različitih krajeva Hrvatske na satu glazbene kulture, raznorazne radionice na satu razrednika.*

Iz ovih odgovora zaključujemo da učitelji Građanski odgoj i obrazovanje najviše koreliraju sa Satom razrednika. Često izrađuju plakate, imaju radionice, razgovaraju o ravnopravnosti, jednakosti i ljudskim pravima te učenici sami istražuju zadane teme. Ono što u odgovorima nedostaje su primjeri korelacije s drugim nastavim predmetima iako je to propisano u *Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole* (2019).

Na pitanje provode li s učenicima radionice i/ili ostale aktivnosti vezane uz Građanski odgoj i obrazovanje te u kojoj mjeri odgovori su bili sljedeći:

- *Povremeno*
- *Da, provodim. Npr. biranje predsjednika i zamjenika razreda*
- *Da, odabir predsjedništva, humanitarne akcije, kroz rješavanje dječjih razmirica, na terenskim nastavama - kada god je prilika*
- *Radionice igranja uloga, upoznavanje s drugim kulturama i slično.*

- *Da, kroz satove razrednika, vrlo često.*
- *Da, najviše na satovima razrednog odjela*
- *U manjoj mjeri*
- *Obzirom da sam u produženom boravku kroz obilježavanja nekih dana (Dan tolerancije, Dan prava djeteta, Dan ružičaste majica..)*
- *Radionice konkretno provodim najviše kroz satove razrednika ili na satovima prirode i društva nekoliko puta godišnje (razredna pravila, vršnjačka pomoć i solidarnost, dječja prava, ekologija-reciklirani papir, poduzetništvo- prodajna izložba dječjih radova, radionice medijske pismenosti...)*
- *Nažalost još nisam.*
- *Provodim radionice, najviše na satu razrednika. Kad god stignem, dvaput mjesečno.*
- *Provodim, minimalno jednom mjesečno.*
- *Provodim radionice, izrađujemo plakate s pravilima ponašanja i slično. Kad god stignem to radim.*
- *Provodim, dva puta mjesečno.*
- *Provodim, barem 3 puta mjesečno*
- *Da provodim, jednom u dva mjeseca.*
- *Provodim, oko 4 puta mjesečno. Radionice o ljudskim pravima, o ravnopravnosti, o poštivanju tuđih kultura i slično.*

Iz ovih odgovora zaključujemo da većina učitelja provodi radionice i/ili slične aktivnosti, dok neki još nisu to provodili. Jedni ih provode često – nekoliko puta tjedno dok drugi samo par puta mjesečno. Učitelji bi trebali češće provoditi radionice i/ili slične aktivnosti kako bi razvili kod učenika potrebne kompetencije za aktivnog građanina te da usvoje osnovne vrijednosti i pojmove Građanskog odgoja i obrazovanja (Spajić-Vrkaš i sur., 2004; Frol i sur., 2017; Munivrana i sur., 2017).

Na zadnje pitanje u upitniku o tome smatraju li da će učenicima koristiti Građanski odgoj i obrazovanje u daljnjem razvoju i općenito u životu te na koji način učitelji su odgovorili:

- *Mislím da će im koristiti da postanu odgovorni, vrijedni i poštenu ljudi.*
- *Mislím da im jako koristi. Smatram da im znanje o građanskom odgoju daje samopouzdanje da budu odgovorni članovi društva te da svojim aktivnim*

radom za opće dobro mogu utjecati na razvoj i stanje demokratske zajednice u kojoj žive.

- *Smatram da je to dobra priprema za daljnji život. Moramo ih naučiti da budu aktivni i kompetentni građani. Koristiti će im kad god se susretnu s politikom, glasanjem, izborima i sličnim događajima u lokalnoj zajednici.*
- *Hoće, naučiti će ophođenju u društvu, svojim pravima i dužnostima itd.*
- *Hoće. Bit će tolerantniji, pazljiviji i osjetljiviji na kršenje dječjih i ljudskih prava, založit će se za sebe i druge.*
- *Da. Goo promiče nenasilje, toleranciju i solidarnost te kod učenika razvija ljudske vrijednosti koje se temelje na prihvaćanju i uključivanju različitosti te poštovanju ljudskih prava kao i na razumijevanju života u građanskom društvu.*
- *Da, kroz razvijanje ljubaznosti, tolerancije, prihvaćanja različitosti te preuzimanja inicijative i sudjelovanjem u životu zajednice*
- *Da. Postat će svjesniji građani koji sudjeluju u kreiranju boljeg društva.*
- *Naravno, učenjem i razumijevanjem demokracije, odnosa društvo-pojedinac razumjet će kako sustav funkcionira i biti će ravnopravni u donošenju odluka te će biti osposobljeni za uključivanje u društveni i politički život na svim razinama.*
- *Smatram da hoće ukoliko im mi učitelji to omogućimo. Dakle, moramo na pravilan način provoditi Građanski odgoj i obrazovanje. Ako mi nismo zainteresirani za to, učenici će to primijetiti i neće ni oni biti.*
- *Smatram da će im jako koristiti. Na način da će biti spremni kada se treba aktivirati u lokalnoj zajednici, ili kada treba izaći na izbore dati svoj glas nekome.*
- *Smatram da hoće, to će ih pripremiti da postanu aktivni građani, da naprave nešto za napredak prvo lokalne zajednice, a zatim možda i županije i/ili države.*
- *Da. Učenike ćemo potaknuti na angažman i sudjelovanje u zajednicama.*

Iz odgovora se vidi da su učitelji osviješteni o tome koliko Građanski odgoj i obrazovanje promiče vrijednosti u društvenoj zajednici te se može pretpostaviti da će i budući učitelji doprinijeti razvoju tog važnog područja u odgoju i obrazovanju.

5. ZAKLJUČAK

Provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja ključno je za razvoj aktivnog i odgovornog građanstva, a s njegovim poučavanjem započinjemo već u ranoj dobi. Upravo zato se Građanski odgoj i obrazovanje uvodi kao međupredmetna tema kojoj je glavni cilj razvoj građanskih kompetencija kod učenika. To podrazumijeva razvijanje demokratske svijesti među učenicima te poticanje njihovog aktivnog sudjelovanja u razvoju škole, lokalne zajednice i društva u cjelini. Kroz takav razvoj stavljen je naglasak na načela ljudskog dostojanstva, demokracije, pravde i mira. Provođenjem ove međupredmetne teme škola odgovara na zahtjeve i pitanja suvremenog demokratskog društva. Učenik će u početku biti nositelj različitih prava i odgovornosti unutar škole, a potom će ta prava i odgovornosti prepoznati i u sklopu širih zajednica kojima će pripadati. Kako bi se Građanski odgoj i obrazovanje provodio na kvalitetan način u školama potrebno je svakodnevno obrazovanje školskog i nastavnog osoblja koji će znanje *što, kako i zašto* prenijeti na učenika te među njima poticati kritičko mišljenje, stavove, znanja i vrijednosti.

Osim u školskoj zajednici, učenik je dio i obiteljske zajednice u kojoj se susreće s raznim pravima i obvezama. Upravo spoj tih dviju zajednica je temelj u stvaranju kompetentnog i aktivnog građana.

LITERATURA

1. Batarelo, I., Čulig, B., Novak, J., Reškovac, T., Spajić-Vrkaš, V. (2010), *Demokracija i ljudska prava u OŠ: Teorija i praksa*, Zagreb: Centar za ljudska prava.
2. Bognar, L. (2007), *Hrvatski nacionalni kurikulum*. Preuzeto s: <https://ladislav-bognar.net/node/35> (1.09.2021.)
3. Diković, M. (2013), Značaj razrednoga ozračja u građanskom odgoju i obrazovanju. *Pedagogijska istraživanja*, 10(2), 327-339.
4. Frol, G., Kovač, V., Marušić Štimac, O., Pašić, M. (2017), *Učenik građanin*, Grad Rijeka.
5. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019), *Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole*.
6. Munivrana, A., Morić, D., Pijaca Plavšić, E., Bajkuša, M., Rastović, M., Kožić, V. (2017), *Zbirka radionica „Pokreni promjenu“*, Forum za slobodu odgoja, Zagreb.
7. Pažur, M. (2017). Pregled razvoja građanskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj od 1999. godine do danas. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(4.), 605-618.
8. Previšić, V. (ur.) (2005), *Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju.
9. Rukavina Kovačević, K. (2013). Građanski odgoj i obrazovanje u školi – potreba ili uvjet?. *Riječki teološki časopis*, 41(1), 101-136.
10. Spajić-Vrkaš, V., Rajković, M., Rukavina, I. (2014), *Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: Zaključci i preporuke*, Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
11. Spajić-Vrkaš, V., Stričević, I., Maleš, D., Matijević, M. (2004). *Poučavati prava i slobode: Priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*. Zagreb: Istraživačko-obrazovni Centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
12. Spajić Vrkaš V., Horvat M. (2016), Participativna demokracija, učenje za aktivno građanstvo i školska kultura. U: M. Kovačić, M. Horvat (ur.) *Od*

podanika do građana: Razvoj građanske kompetencije mladih. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i GONG

13. Šalaj, B. (2015). Novi program građanskog odgoja i obrazovanja u hrvatskim školama: početak ozbiljnog rada na razvoju demokratske političke kulture mladih ili smokvin list Ministarstva?. *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*, 241-268.
14. Žepić, M. (2001), *Latinsko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Mrežne stranice

1. Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno: 25.08.2021.)
2. Kurikulum za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole. Dostupno na: https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/GOO_kurikulum.pdf (pristupljeno: 15.09.2021.)
3. Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole. Dostupno na: http://www.centar-prosvjetnokulturni-madjara-os.skole.hr/Documents/program_go_os_ss.pdf (pristupljeno: 03.09.2021.)
4. Udruga Pariter. <https://pariter.hr/kako-se-zaista-provodi-gradanski-odgoj-i-obrazovanje-u-nasim-skolama/> (pristupljeno: 03.09.2021.)

Popis slika

Slika 1. Shematski prikaz Međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje

Popis tablica

Tablica 1. Upoznatost roditelja s Građanskim odgojem i obrazovanjem

Tablica 2. Važnost Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

Tablica 3. Kompetencije kod učitelja važne za planiranje i provođenje Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

Tablica 4. Pozitivne strane provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja prema mišljenju roditelja

Popis grafikona

Graf 1. Uzorak (učitelji) prema spolu

Graf 2. Uzorak (učitelji) prema županijama

Graf 3. Godine radnog iskustva učitelja u razrednoj nastavi

Graf 4. Uzorak (roditelji) prema spolu

Graf 5. Uzorak (roditelji) prema županijama

Graf 6. Prikaz razreda koji pohađa dijete roditelja koji su sudjelovali u istraživanju

PRILOG

Prilog 1

Upitnik za učitelje i učiteljice razredne nastave o korelaciji predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja

Dragi učitelji i učiteljice,

Tijekom istraživačkog postupka od Vas će se tražiti da ispunite upitnik koji sadrži pitanja o Vašoj upoznatosti s Građanskim odgojem i obrazovanjem i o njegovoj važnosti u odgojno-obrazovnom procesu. U upitnik su uključena i neka pitanja o Vašim općim demografskim podacima, međutim podatak o Vašem imenu se u upitniku od Vas nigdje ne traži. Molimo da na pitanja odgovarate što spontanije i što iskrenije možete te da ne izostavite niti jedno pitanje. No ako odlučite da na neka pitanja ne želite odgovoriti, to ne morate učiniti i za to nećete snositi nikakve posljedice. Ako nastavite s ispunjavanjem upitnika, potvrđujete da ste informirani o istraživanju i da pristajete sudjelovati u njemu.

Napomena: Sudionici ovog istraživanja mogu biti samo učitelji i učiteljice razredne nastave

Ukoliko imate pitanja vezana za ovo istraživanje obratite se na e-mail: ptsverko@unipu.hr.

Patricia Šverko

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

1. Spol

- a) Muški
- b) Ženski
- c) Ne želim odgovoriti

2. Godine radnog iskustva u razrednoj nastavi

- a) od 0 do 10
- b) od 10 do 20
- c) od 20 do 30
- d) 30 i više

3. Županija

- 4. Što podrazumijevate pod pojmom Građanski odgoj i obrazovanje? Kako ga možete definirati?
- 5. Smatrate li da je važno građanski odgoj i obrazovanje primjenjivati već od prvog razreda osnovne škole? Ako je odgovor da, u kojoj mjeri?
- 6. Na koji način realizirate korelaciju Građanskog odgoja i obrazovanja i nastavnih predmeta?
- 7. Provodite li s učenicima radionice i/ili ostale aktivnosti vezane uz Građanski odgoj i obrazovanje? Ako da, koje i u kojoj mjeri?
- 8. Smatrate li da će učenicima koristiti Građanski odgoj i obrazovanje u daljnjem razvoju i općenito u životu? Ako da, na koji način?

Prilog 2

Upitnik za roditelje učenika nižih razreda osnovnih škola o korelaciji predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja

Dragi roditelji,

Tijekom istraživačkog postupka od Vas će se tražiti da ispunite upitnik koji sadrži pitanja o Vašoj upoznatosti s Građanskim odgojem i obrazovanjem i o njegovoj važnosti u odgojno-obrazovnom procesu. U upitnik su uključena i neka pitanja o Vašim općim demografskim podacima, međutim podatak o Vašem imenu se u upitniku od Vas nigdje ne traži. Molimo da na pitanja odgovarate što spontanije i što iskrenije možete te da ne izostavite niti jedno pitanje. No ako odlučite da na neka pitanja ne želite odgovoriti, to ne morate učiniti i za to nećete snositi nikakve posljedice. Ako nastavite s ispunjavanjem upitnika, potvrđujete da ste informirani o istraživanju i da pristajete sudjelovati u njemu.

Napomena: Sudionici ovog istraživanja mogu biti samo roditelji učenika nižih razreda osnovne škole

Ukoliko imate pitanja vezana za ovo istraživanje obratite se na e-mail: ptsverko@unipu.hr.

Patricia Šverko

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

1. Spol

- d) Muški
- e) Ženski
- f) Ne želim odgovoriti

2. Županija

_____.

3. Koji razred pohađa Vaše dijete? (Moguće zaokružiti više odgovora.)

- a) prvi
- b) drugi
- c) treći
- d) četvrti

4. Nastavite rečenicu. Za mene je Građanski odgoj i obrazovanje...

Upoznatost s Građanskim odgojem i obrazovanjem

Sljedeće tvrdnje odnose se na Vašu upoznatost s Građanskim odgojem i obrazovanjem.

Na sljedeće tvrdnje odgovorite:

- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – slažem se
- 5 – u potpunosti se slažem

5. Upoznat/a sam s pojmom građanski odgoj i obrazovanje.

1 2 3 4 5

6. S pojmom građanski odgoj i obrazovanje sam se prvi puta susreo/la kroz djetetovo školovanje.

1 2 3 4 5

7. Poznato mi je da je Građanski odgoj i obrazovanje međupredmetna tema koja se provodi kroz predmete u odgojno-obrazovnom procesu.

1 2 3 4 5

8. Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje nije predmet u osnovnoj školi.

1 2 3 4 5

9. Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje obuhvaća znanja o ljudskim pravima, obilježjima demokratske zajednice i političkim sustavima.

1 2 3 4 5

10. Poznato mi je da Građanski odgoj i obrazovanje omogućava učenicima lakše pronalaženje rješenja za aktualne društvene probleme i izazove.

1 2 3 4 5

Važnost Građanskog odgoja i obrazovanja

Sljedeće tvrdnje odnose se na važnost Građanskog odgoja i obrazovanja.

Na sljedeće tvrdnje odgovorite:

1 – u potpunosti se ne slažem

2 – ne slažem se

3 – niti se slažem niti se ne slažem

4 – slažem se

5 – u potpunosti se slažem

11. Smatram da je važno provoditi međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje kako bi učenici razvili građansku kompetenciju.

1 2 3 4 5

12. Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju roditelji.

1 2 3 4 5

13. Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana ima društvo.

1 2 3 4 5

14. Smatram da veliku važnost u stvaranju učenika kao aktivnog građana imaju učitelji.

1 2 3 4 5

15. Smatram da su za planiranje i provođenje međupremetne teme Građanski odgoj i obrazovanje važne sljedeće kompetencije kod učitelja:

a) Poznavanje struke

1 2 3 4 5

b) Posjedovanje znanja

1 2 3 4 5

c) Sposobnost planiranja i priprema odgojno – obrazovnog procesa

1 2 3 4 5

d) Stvaranje pozitivnog razrednog ozračja

1 2 3 4 5

e) Sposobnost komuniciranja i vođenja

1 2 3 4 5

f) Sposobnost praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja

1 2 3 4 5

g) Digitalna kompetencija

1 2 3 4 5

16. Smatram da su neke od pozitivnih strana provođenja Građanskog odgoja i obrazovanja:

a) promicanje slobode

1 2 3 4 5

b) promicanje ravnopravnosti

1 2 3 4 5

c) promicanje vrijednosti ljudskih prava

1 2 3 4 5

d) razvijanje svijesti o važnosti demokratskih načela

1 2 3 4 5

SAŽETAK

Građanski odgoj i obrazovanje se u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu provodi od 1999. godine. Danas je to međupredmetna tema koja se realizira kao obavezna u osnovnim i srednjim školama. Kako bi se Građanski odgoj i obrazovanje proveo na kvalitetan način, potrebno je usavršavati školsko i nastavno osoblje i roditelje kako bi bili kompetentni za prijenos znanja, stavova i vrijednosti na učenike. U skladu s time, cilj istraživanja u ovome radu bio je ispitati mišljenje učitelja od 1. do 4. razreda osnovne škole i roditelja učenika o Građanskom odgoju i obrazovanju te korelaciji s predmetnim kurikulumima. Za potrebe ovog istraživanja kreirani su posebni upitnici. Problemi istraživanja bili su vezani uz utvrđivanje mjere upoznatosti učitelja i roditelja s Građanskim odgojem i obrazovanjem, uz njegovu važnost te ispitivanje načina korelacije predmetnih kurikuluma i Građanskog odgoja i obrazovanja. Iako su rezultati istraživanja dobri i ukazuju na prisutnost Građanskog odgoja i obrazovanja u životima roditelja i u školama, potrebno je kreirati radionice i osvijestiti roditelje koliko to područje nudi znanja, vještina i navika za pripremu djece kao budućih aktivnih građana.

Ključni pojmovi: kurikulum, Građanski odgoj i obrazovanje, predmetni kurikulumi, kurikulumi međupredmetnih tema, metode učenja i poučavanja

SUMMARY

Citizenship education has been implemented in the Croatian educational system since 1999. Today it is an intersubject topic that is realized as obligatory in primary and secondary schools. In order to implement citizenship education in a quality way, it is necessary to train school and teaching staff and parents in order to be competent for transferring knowledge, attitudes and values to students. Accordingly, the aim of the research in this paper was to examine the opinion of teachers from grade 1 to 4 of elementary school and parents of students on citizenship education and correlation with the curricula in question. Special questionnaires were created for the purpose of this research. Research problems were related to the determination of the measure of familiarity of teachers and parents with citizenship education, with its importance and the examination of correlation between curricula and citizenship education. Although the results of the research are good and point to the presence of citizenship education in parents' lives and in schools, it is necessary to create workshops and to raise awareness of parents how much this area offers knowledge, skills and habits for preparing children as future active citizens.

Key concepts: curriculum, citizenship education, subject curriculum, curriculum of interthemes, methods of learning and teaching